Zofki!

Zgb. 23/XII. 912.

Adela

ADELA MILČINOVIĆ
ZAGREB

IVKA.

CIJENA 2 KRUNE.

TISAK MILIVOJA MAJCENA
ZAGREB. — GODINE 1905.

SADRŽAJ:

ANDRIJA MILČINOVIĆ: **ZAPISCI.** God. 1900. Str. 59. Cijena K 2.—

ADELA i ANDRIJA MILČINOVIĆ: **POD BRANOM.** God. 1903. Str. 92. Ciijena K 2·80

ADELA MILČINOAIĆ: **NAŠE ŽEN. ŠKOLE.** God. 1904. Str. 48. Cijena K 1·—

ADELA MILČINOVIĆ: **IVKA.** God. 1905. Str. 186. Cijena K 2·—

Sve ove knjige dobivaju se u knjižari:

M. BREYER, ZAGREB.

IVKA.

ZAGREB 1905.

Bilo joj je šesnaest godina, kad je prvi put sjela uz napeto platno.

S kakvom li je radošću, znatiželjom i mnogo, mnogo nada očekivala taj dan — svoj šesnaesti rodjendan.

— Kako će onda biti, što li će se dogoditi? — vrzlo joj se neprestano pameću. Toliko je puta čula, kad je umrla koja mlada djevojčica »u cvijetu mladosti«, »na pragu života«, »u najljepšoj dobi« — šesnaest proljeća! Toliko je puta čitala, da onda ptice ljepše pjevaju, svijet postane ljepši, čarobniji i sve je drukčije. »Usne su joj krvavi pupoljak, a obrazi lijer i ruža rumena. »Grud joj odiše cvijetom mirisnim, a u oku zrcali se nebo plavetno« . . .

U očekivanju i slutnji, došlo je i predvečerje njenog šesnaestog rodjendana. Bilo joj je, kao da se nalazi negdje na kraju ovoga svijeta, a sutra, kad se jutrom probudi, naći će se u nekom posve novom, bajnom i nepoznatom.

U slatkim je mislima usnula.

Čim je u jutro otvorila oči, skoči pred zrcalo, da traži pupoljak i lijer.

Ništa. Činilo joj se, da se nije od jučer ništa promijenila. Bilo joj žao. Kao da ju neka lijepa nada iznevjerila. Ipak se brzo utješi. Valjda će doći ono novo, veliko i lijepo do veče, sutra, za tjedan — al doći će svakako, o tom nije sumnjala.

I vesela i vedra podje do majke — po svoj dar.

U drugoj ju sobi dočekala majka svečana lica:

— Ti si sada odrasla, zborila joj, treba da se baviš ozbiljnim mislima i ozbiljnim poslom. Treba misliti na bu-

dućnost. Evo ovaj komad platna, moj ti je dar, a sutra ćeš početi vesti rubeninu.

Gospodja Nakić bila je uvjerena, da ne treba svojoj kćerci »na pragu života« ništa više reći. Djeca i onako dosta rano saznaju, što im ne treba znati . . .

Ivka je šutjela. Samo joj drhtnulo srce. To je, evo, nešto od onoga očekivanoga. Došlo je. Ovo je početak.

I sve do večera zabavljala se u mislima svojom opremom. A kad se spustio mrak, sjeti se i podje u baštu, da čuje, pjevaju li ptice ljepše nego do sada . . .

Bila je topla, mjesečna noć. Sve tiho. Samo su ruže opojno mirisale.

Stoji na sred bašte i plaho se ogleda.

Pod krovom od staje zažvrgolje mlade laste. S grane prhnu vrebac, a iz lješnikova grma javi se slavulj; dugim, čeznutljivim glasom.

Ivki se stisne srce, a niz obraze kliznu suze sve jedna za drugom, sve jedna za drugom . . .

Tako se dovršio njen prvi dan tako željkovanog »novog života«.

Drugog je dana sjela uz prozor i vezla. A tako je od sad prosjedjela danomice po nekoliko ura uz vezivo.

I kako se na vezivu slagala nît do nîti, tako se u njenoj glavi vezala misao uz misao.

Časom bi spustila ruke u krilo, pa se prepustila maštanju. Onda bi se opet prihvaćala veziva. Sve njene misli vrtjele se oko »njega«.

— Oprema se sprema, dakle će i »on« skoro doći. Gdje je »on« sada, kako izgleda, a kako će biti, kad dodje po nju? — —

Osam je dana bila zaljubljena u Ivu Kneževića iz »Kletve nevjere«. A kad je u potaji pročitala Šenoinu »Kletvu«,

planula je svim žarom za Belizara i on je sada izpunjao cijelu njenu dušu.

Trajalo je to dosta dugo. Kadgod bi čitala koju knjigu, našla bi sebi novoga »zaručnika«, koji je za nju bio kao živ i s kojim se ona u svojem maštanju razgovarala i milovala.

A onda je nadošlo vrijeme, kad ju više ti »zaručnici« iz knjiga nisu mogli zadovoljiti. Osjetila je, da bi takovih i u životu moralo biti. Gledala je mlade ljude, djake, što su prolazili kraj njene kuće, pa se sada u mislima s kojim od njih bavila.

U to se stali javljati i prosci. Kad je došao prvi, Ivka se začudjeno pitala: zar bi to imao biti njezin »ideal«, njezina budućnost? Sitni, crvenokosi brijač, za koga se govorilo, da imade u glavi jednu dasku previše. Pa limar, pijanica i razbijač . . . Od srca se je nasmijala.

I neki stariji činovnik stao često prolaziti kraj njene kuće. Zagledao bi

se u njen prozor, počeo pozdravljati i jednoga dana eto ga ravno u kuću. — Predstavi se gospodji, da bi rado dolazio k njima, »da bolje upozna gospodjicu«.

Gospodja Nakić brzo je sračunala njegove dohodke, procijenila ga i pričinio joj se zgodan. S njegovom plaćom moći će lijepo živjeti, a i to je dobro, što više nije tako mlad. »Bit će mirniji«, pomislila je u sebi.

Tako je Ivka dobila novoga »štovatelja« s »ozbiljnim namjerama«. Kad god bi dospio, došao je do njenog prozora i onda joj pričao razne zgode i zgodice iz dobe, kad je bio stražmeštrom. Bile su to prave soldačko-stražmeštarske anekdote, u kojim je sve vrvjelo od junačtva i »veni-vidi-vici«-pobjeda, a i jasno se iz njih vidjelo, kako je on veliku ulogu igrao osim toga medju svojim drugovima, a i medju »civilnom gospodom«. Jednom joj je dapače rekao, da se ona mora sretnom

smatrati, što ju on »ljubi«, jer će uz njega postati »velika gospoja«. I ponovno stao nabrajati sve vrline, koje ga rese.

Ivki je bilo da prasne i čim bi on odmaknuo, skočila bi od prozora i sve se savijala od smijeha.

Ni časa se nije bavila mišlju, da bi mogla postati njegovom ženom. Taj »Kinezer«, kako ga je ona bila okrstila, jer su mu oči bile malo koso rezane, nije mogao biti onaj, kojega ona čeka i o kojem je toliko maštala. Osim toga postajao je upravo nesnosan svojim ljubomorom. Ako bi ju samo tko pozdravio ili prošao kraj kuće, predbacivao joj je i držao se, kao da je on već njezin muž ili gospodar, tako, ta je i sama gospodja Nakić uvidjela, da to nije muž za njezinu Ivku.

Poslije se javio još jedan prosac, a onda prestadoše.

Nije žalila za njima. Bila je uvjerena o tom, da je pametnije ne udavati se u opće, nego li bez misli uzeti tko ju zaprosi. Jer i ako nisu bili svi, kao onaj »Kinezer«, bili su to većinom obrtnici (trgovac ili koji »bolji« čovjek nije ju u opće prosio, jer je znao, da nema miraza), kod kojih bi morala teško raditi. A njezino je tijelo bilo dosta slabo. — Ipak se ona ne bi žacala ni težega rada, da je bar u kojega našla nešto, što bi joj bilo u zamjenu za ono, što bi ona dala.

Ivkina je oprema već davno svršena, ali ona još uvijek veze.

Odrasla djevojka ne smije sjedjeti prekrštenih ruku.

Iz prva je tek kojoj dobroj znanici izvezla kakav rupčić ili ovratnik, a onda je počela uzimati u posao sitne stvari — za novac. Veselilo ju, kad si je svojim rukama mogla zaslužiti za šešir ili opravu. Čisto je sama narasla u vla-

stitim očima. A sada od neko doba uzimlje i cijele opreme za trgovačke kćeri. Pročulo se, da lijepo radi, pa svi rado k njoj dolaze. A ona se tomu poslu i raduje. Zamišlja se u ono vrijeme kad je započela vesti svoju opremu i čini joj se, da ona to sada sebi veze, da joj je šesnaest godina, a cijeli život pred njom otvoren. Tek kad je posao dovršen i ona kod oltara vidi sretne novovjenčanike (a to nije nikad prepustila), stuži joj se. Ali to je samo čas. Kad se vrati kući i opazi cijelu rpu novih narudžbi, sasvim ju zaokupi briga, kad će to sve svršiti, brzo sjeda uz prozor i opet proživljuje u mašti svoju mladu dobu.

Tako su joj prolazili dani i godine. Dolazila proljeća, rascvao se glog i mendula, vratile se laste, otišle i opet se vratile, a Ivka je od svega toga malo ili ništa vidjela. Sjedi uz prozor i veze. Sad više ne za zabavu i ne tek da sebi zasluži šešir ili odijelo.

Život poskupio, potrebe se povećale i ona sjedi uz svoje platno gotovo od zore do mraka. Vesela ju volja već davno odbjegla. Oči joj stale slabiti. Često mora dići pogled s veziva, jer joj se stane magliti, titrati pred očima i onda ne vidi ni slova ni igle. Zbiva se to doduše rijetko, ali i to ju zabrinjava. A što će biti onda, ako ju vid ostavi, ako više ne bude mogla?

Omrznuo joj rad i dok sjedi na svojem starom mjestu kraj prozora, tako joj je, kao da nad njom neprestano lebdi sjekira ili kakav težak bat i po malo, po malo se spušta, da joj razmrska lubanju. Često joj dolazi, da razdere ono platno, da potrga konac i sve, sve sasitni u prah. Suze joj navru u oči i prsti joj se grče, al ona mirno veze dalje i nitko ne bi mogao slutiti, da se u njenoj slaboj duši sve lomi i kida.

A zašto, zašto sve to? Za ono malo

krpa, što ima na sebi, za ono malo hrane, što kroz dan pojede? Zar za to sav taj trud i napor? Koja joj odšteta za svu ovu muku, što joj ispija životnu snagu? Za koga, za što se toliko muči? I često bi se javila tajna, tajna čežnja, koju se nigda nije usudila jasno priznati — čežnja za djetetom. Onda bi barem sve to imalo neku svrhu, a ona nagradu za svoj trud. A ovako sve se gubi u ništa.

Ta čežnja za djetetom tako ju je ovladala, da bi joj srce stalo bijesno udarati, kad je opazila malo dijete.

Misao na »njega« sasvim se izgubila iz njene pameti. Kad bi se koji put odmarala, zatvorila oči, pa se naslonila na oslon stolca, da malo protegne ledja, pala bi joj na um slika, koja se u ovo doba često javljala.

— Ona je žena — čija, ne zna (on je učitelj, posjednik, bilježnik — svejedno), — tek kuća im je na selu.

Pred kućom je vrtić pun cvijeća, sama ga je zasadila sama redila. U dvorištu kokodaču kokoši, kroz vrata od staje provirila »Rumenka«, iz svinjca javio se bravčić, a oko nje u sobi stislo se par njenih sokolića; dvoje, troje, četvero — sve jedno drugomu do ramena. I sve ih je ona okrstila imenom, zove ih, igra se s njima . . .

— Kako sam luda — šapne, prodje rukom preko čela i očiju i čas kasnije ne ču se ništa do zvuka igle, što se provlači kroz napeto platno.

Tako prolazi dan za danom. Ljeto, jesen, zima.

Opet nadošla jedna zima. Kratki, hladni dani. U nje se nagomilalo veziva cijele rpe. Božić se bliži, svaki hoće da svoga dariva. Ivka već skoro ni ne liježe, samo da sve zadovolji.

Badnjak je. Vani praminja snijeg. Spušta se sumrak. U drugoj sobi kiti gospodja Nakić bor. Kakav bi bio božić

bez bora! Preko puta upališe svjetlo. Vidi se, kako trčkaju iz sobe u sobu. Rede stol. Netko je unio pun koš slame istresao ga pod stolom, a dva se mališa bace na nju, pa se valjaju.

Ivka je prestala na čas, ta svršit će — još ima samo jedan cvijet. Zagledala se preda se. Ugodno joj je, toplo — godi joj odmor.

Evo slike!

Badnjak je. Ona se vrze po kuhinji, a za njom mala četa. Kud ona, tud i oni. Podvinula je rukave i zadjela ruke u tijesto, a kraj nje mala Ivkica, mijesi svoj božićni kolač. Za njenim se ledjima dva momčića uhvatila u koštac. Stoji ih cika i smijeh. Ona se okrenu, da će ih ukoriti, okrenu se, — a u nju zine mrak i gluha tišina — —

Svega je nestalo.

Suho je zakašljala. Na vratima stala gospodja Nakić sa svjetiljkom u ruci i oprezno, nekud bojazljivo zovnu:

— Ivka, došla je evo — je si li gotova? Samo još to, a onda ćeš se tri dana odmarati.

— Dà, dà. Evo, odmah ću — i pridje k svjetlu, pa se prihvati igle.

Kad je drugo jutro ustala, bilo joj posve neobično, što ne treba sjedati za posao. Prodje par puta sobom, a noge kao da joj zaboravile hodati. U glavu joj udarila vrućina, a po svim žilama nešto se stalo micati. Cijelo joj se tijelo uzburkalo, da se morala prihvatiti za ormar i tako pričekati, dok to prodje.

— To je krv, pomisli, krv, što je tamo uz onaj prozor umrla, sledila se u mojim žilama, a sad je evo opet oživila. Čisto je lijepo osjećala, kako joj krv kola tijelom.

Nekoliko dana poslije legla je u krevet. Kašalj ju slomio. Odležala je par tjedana. Dulje nije mogla. Ona rpa veziva, što se bila nakupila, poruke

mušterija, koje su se grozile ostaviti ju, ako do tada i tada ne svrši istjeraše ju iz kreveta. Izvukla se onako slaba i nemoćna i sjela opet na svoje staro mjesto kraj prozora. Ruka joj drhtala, kad se prihvatila igle i dugo je nije mogla zabosti u platno.

Nekud se posve izmijenila za ove bolesti. Ne misli više ni o čem, ne zanaša se nikakvim slikama. Sve ju to minulo. Nadošla samo neka žurba i ona skoro grozničavom brzinom provlači iglu, kano da će kuda zakasniti. Gotovo, te ne dospjeva ni jesti, a kad joj se zamagli pred očima, pa bi morala na čas prestati, bode onako na slijepo iglom, a tijelom joj prolazi mraz i vrućina od muke, što je nekoliko časova uzalud potrošila, što se par uboda iglom izgubilo.

Samo svaki dan, u stanovitu uru, prestane na čas raditi. Kuća joj je blizu kolodvora i dva put na dan pro-

laze putnici kraj njena prozora. Osjeća sasvim besvjesno kad će proći. Zabode iglu u platno, složi ruke u krilu, pa se zagleda na ulicu. Ruke su joj hladne i prozirne; po cijelom tijelu, u žilama, ne miče se ni kaplja krvi. Čini joj se, da su joj noge od leda, a otegnule se i zakopale duboko u zemlju kao korjenje stoljetna hrasta. »Umrla sam«, pomisli, »umrla, a sad ću da gledam, kako prolazi život. Evo ga!« Vlak je dojurio. Prvi je vlakovoda s kožnatom torbom. On je uvijek prvi. Žuri se kući, k ženi, djeci. A onda eto i drugih putnika. Muževi, žene, djeca s prtljagom i bez nje. Svi, svi se nekud žure. Idu, miču se.

Tako prolazi život. A ona je, evo, mrtva i gleda, kako prolazi kraj nje; gleda ga dan na dan i dugo će ga valjda gledati . . .

Kad se već i posljednji putnik iz-

gubio njenom oku, uzdahne, pomakne se i zakašlje.

Život je prošao. I opet se ne čuje ništa do zvuka igle, što se naglo provlači kroz napeto platno.

*

SUSRET.

HAMBURG 1903.

Šef oveće trgovačke poslovnice začudjeno je upro oči u djevojku, što je stajala pred njim i molila ga, da joj dopusti, da poslije podne ne dodje u ured.

— Dolazi mi prijateljica — rekla je polako Vjera, porumenivši zamjetljivo zbog te male laži.

Nu šef toga nije ni primjetio. Pokimao je samo glavom u znak dozvole i opet se udubi u svoje brojeve.

Vani je sipila kiša, ona sasvim sitna, dosadna, što tako udara u oči, kad ju vjetar zanese, a opet nije toliko jaka, da bi bio potreban kišobran. Po trotoiru se razmazalo tamno, gusto blato poput kakve crne, gadne mase, pa se pripija

uz suknje i kožu cipela; zrak je maglen i gust, a svjetiljke, što gore već sada oko podneva, okružili široki kolobari i slabo titraju, kao i sam blijedi plamen.

Vjera skupila suknje rukom i brzim, sitnim koracima gura se izmedju zaposlenih prolaznika. Nu uvidiv doskora, da se na taj način tek polako pomiče naprijed, zaustavljajuć i ugibljuć se svaki čas, sad ljudima, sad biciklu ili tramwaju ili kakvim kolima i kolicama, što dolaze iz unakrsnih ulica — stane kraj jednog tramwajskog stajališta i počeka kola za kolodvor.

Smjestiv se, izvadi iz žepa ceduljicu i pogleda: »— — druge subote putovat ću kroz N. Vidim li vas na kolodvoru, izaći ću — ne bude li vas ondje, znat ću, da me ne želite vidjeti — pokoravam se«.

U ostalom, ona je i bez toga znala, da se nije prevarila, nu ona je ipak pogledala tu ceduljicu, kako ju je u ovo

četrnaest dana svaki dan pogledala i čitala. Sama nije znala, zašto je to činila. Tako, bilo joj je čudno i kano da joj nije bilo jasno, da se tih par riječi tiče nje. Ona i koliko se mučila, nije si mogla dozvati pred oči lik onoga, koji je bio na njoj potpisan. Na časove kano da se sjetila njegovoga pogleda, usana — morala bi zatvoriti oči, da zadrži sliku — nu onda je već iščezla. Na drugim bi ljudima često otkrila koju sličnu crtu njegovoj, ali cijeloga si ga nikako nije mogla zamisliti.

Ni časa nije kolebala, hoće li ići na kolodvor ili ne. Ta oni su se rastali kao prijatelji, a cijele ove četiri godine nije ni jednog mjeseca propustio, a da joj se ne bi javio. Istina, bili su to posve različni listovi od onih prije »preloma«, al ona je i s tim bila zadovoljna. Dosta joj bilo znati samo gdje živi i kako mu je — a kad joj je pi-

sao, da mu je dobro i da se je posve umirio — bila je vesela.

Od onoga dana, kad je prije četiri godine došao k njoj, otkrio joj se i zatražio u nje pomoći; kad joj je dušu svoju položio pred noge, ne zatajiv ni najtamnije točkice; kad joj je rekao, da sva ona njegova pisma nisu bila istinita, da joj je krio istinu od straha, da se ona ne bi od njega odvrnula — Vjera mu nije mogla pomoći.

Ona je sanjala o nekoj velikoj, moćnoj sreći bez kraja, pa kad je vidjela, kako se ta sreća raspršila, nije se mogla zadovoljiti mrvicama. Ne, ne — radje ništa, radje ne poznati sreće, a sanjati o njoj i vjerovati, da je ima, nego li misliti, da ju je našla, pa se onda uvjeriti, da su to tek mrvice — —

Pustila ga je, da ode.

Ona sama se lako smirila. Kratko nakon toga zapala je teška zadaća. Jedina njena rodjakinja, žena očeva iz dru-

goga braka, preminula nenadano, ostaviv petgodišnje dijete na Vjerinoj brizi.

Dani joj od sada tekli dosta jednolično, i jedan je bio tako sličan drugomu, a tek malu promjenu na početku svakoga mjeseca donijelo je Karlovo pismo. Nu s vremenom i to više nije bila promjena; postalo je i to dijelom cijele njene jednolične okoline. U jutro u komptoiru, onda se pobrini za jelo, za malu Milicu, da bude čista i sita, onda opet u komptoir, poslije uči s malom u knjigu — tako dan za danom. Danas ko i sutra, sutra ko i prekosutra — u neizmjernost.

U noći tek, kad bi se s večera kazalo sve bliže primicalo devetoj, postala je Vjera nemirnijom i kao da je jedva čekala, da odbije deveta, pa da podje spavati. Za čudo ni jedna noć ne prodje joj bez sanja, a sanje su joj uvijek bile lijepe. Rijetko ih se kad sjećala drugoga dana, ma koliko se napre-

zala, da zadrži njihovu sliku. Probudiv se, čvrsto bi stisnula oči, nastojeć ponoviti cijeli san, ne bi li ga tako zadržala, nu čim bi oči otvorila — svega je nestalo. Ostao joj tek osjećaj nečesa lijepog. Kroz dan bi joj onda kadikad došlo, kao da je nedavno slušala prekrasnu glazbu ili vidjela čaroban predijel — nu sve je to bilo tako nejasno, da nije mogla znati, je l' to bilo u snu ili joj se samo tako pričinja — i ona je opet jedva čekala noć, da može opet sanjati. U sebi je ona uvijek noć nazivala »svojim životom«, dok joj se za dan pričinjalo, kao da ona u istinu ne živi, nego da je tek nekakav stroj, što sasvim besvjesno i točno obavlja svoj posao, jer tako mora — — —

Naglo je skočila s tramwaja, pogledala na uricu, je li zakasnila, a onda se brzim korakom uputi spram kolodvora. Zaokupio ju nekakav nemir, pomiješan sa strahom, hoće li ga prepo-

znati? I akoprem je znala, da još vlak nije došao i da njemu nema još ni trideset godina, zagledala se sa strahom u nekoga starca, koji je išao spram nje i na čas joj munu misao: možda je to on. Kako je ta misao sama po sebi bila smiješna i ona u isti čas bila uvjerena, da je to nemoguće, da bi on bio taj starac, ipak je tražila u njegovom licu poznate crte.

Vlak još nije došao. Na kolodvoru bilo pusto. Sprodje se duž hodnika, jer ju stalo hladiti po cijelom tijelu od vlage, što joj se uvukla u odjeću. Na kraju hodnika, na klupi, sjedio čovjek i njoj opet proleti mozgom: možda je to on — pa podje spram njega.

Nije mogla opaziti, da je komu sličan i ma da je znala, da to nije Karlo, nije mogla, a da ga ponovno ne pogleda. Kao da joj nešto silom govorilo, da su i u njega takve oči i kosa, prem je znala, da su Karlove oči sive i da

mu je kosa kestenjasta — dok je ovo bio plavac.

Čovjek se čudno nasmiješi, digne se i ponudi joj bezobrazno ruku.

Vjera se naglo makne, pogleda ga preplašeno, a onda, shvativ značenje te ponude, zaliju joj se oči suzama.

U tom je času dojurila lokomotiva pod krov i naglo se zaustavila. Putnici stanu izlaziti, a Vjera ispružila vrat, pa brza očima preko žurećih se putnika. Na licu zrcali joj se strah i tjeskoba s pomisli, da ga možda ne će poznati.

Još je ostalo samo nekoliko putnika, zabavljenih oko prtljage i ona već pomisli, da nije došao, kad začuje iza sebe poznati glas: »Došli ste, Vjera —« i u isti čas osjeti stisak njegove ruke.

Naglo se okrene. I onda — dà, kako je mogla u opće misliti, da ga ne će prepoznati! Ta isti je, kakav je bio onda, kad su se zadnji put rastali.

Kako da si samo nikad nije mogla njegovog lica dozvati u pamet!

Časak zašutiše. Munulo im mišlju prošlo vrijeme i nijesu znali, kako da započnu razgovor.

— Mislila sam, da niste došli, progovori ona, zagledav se u kaljavu cestu i brežuljak, što se je slabo zazelenio.

— Bojao sam se, da vas ne će biti, pa nisam izlazio, dok vas ne spazih na peronu.

— Vi ste mislili, da ne ću doći? upita ona življe, pa ga na čas pogleda, a onda, kao sjetivši se, kako je nezgodno, što još uvijek stoje na kolodvoru, podje polako prema izlazu.

Ja smijem s vama? upita on još uvijek s nekom tjeskobom i podje neodlučno za njom.

— Ali razumije se. Vi niti neznate, da sam ja domaćica i - - »majka« devetgodišnje djevojčice, rekne ona ve-

selo, a onda se i sama začudi, odkud joj najednom taj veseli, šaljivi ton.

Kiša još uvijek nije stala. Da ne idu po toj vlagi pješice, udju u tramwaj. Karlo se stisnuo u kut njoj nasuprot i zagledao se u pod, a ona je sada tek iz bliza i kod električnog svjetla opazila neke promjene, kojih u prvi mah na kolodvoru nije uočila. Oči mu bile nekud upale -- nu to je mogla biti i sjena — usnice, kano da su mu postale tanje i nije na njima više bilo onog čudnog rumenila, koje ju je prije uvijek plašilo. Ona si ga je u početku njihovoga poznanstva zamišljala hladnim, a njegove su usne bile takve boje, da joj se uvijek činilo, kano da u njemu gori neka vatra. Ona si sama nije toga znala protumačiti, tek nikako nije mogla u sklad dovesti ta usta s cijelim njegovim bićem. Poslije, kad joj se on otkrio, onda je razumjela, onda je vidjela, da usne nisu mogle sakriti ono, što je

on tako vješto prikrivao. A ta usta sada više nisu bila onako rumena i sočna. Čvrsto ih je stisnuo i izgledaju tako suha, da sve boli.

Cijelim putem ne progovoriše ni riječi. Medju ljudima, što su si razgovorom i smijehom skraćivali vrijeme vožnje, kao da si oni postadoše sasvim tudji, i Vjera se zagleda u protivnu stranu u svjetlo, a nijedna je misao ne bijaše kadra zaokupiti.

Kondukter zovne ulicu, gdje im je bilo izaći. Vjera se naglo digne, a kad se Karlo ni ne mače, prodrma ga za ruku. On ju začudjeno pogleda, kao da je zaboravio, da se vozi u tramwaju i da je ona uz njega, a kad mu Vjera ponovi, da moraju ovdje izaći, te ga povuče za rukav, on kao da još uvijek nije pravo shvaćao. — Ipak izadje za njom.

Kad udjoše u njezinu sobicu, Karlo se sasvim promijenio. Još ga jače za-

okupila neka potištenost, i on se spusti onako u kabanici i šeširu na divan, složi jednu ruku pod glavu i zatvori oči.

Vjera sjela na stolac kraj njega.

Vidila je sada jasno, da se nije ona prva prevarila. Da nije znala, da je živ, morala bi vjerovati, e je to pred njom mrtvac. Nekakovo bljedilo rasprostrlo mu se po licu; u njoj se na čas javi misao: koliko li je ona tomu doprinijela, da je on tako daleko došao, i bi li ona to bila mogla spriječiti?

Tako su joj jasno zvučile njegove riječi, što joj ih je onda, prije četiri godine govorio. Kao da ih sada čuje:

»Pomozite mi, Vjera. Ja vidim svoju propast, tako ju jasno vidim, a ne mogu ništa učiniti, da ju spriječim. Ja sam kao neki kamen, što se naglo spustio niz strmi obronak u sigurni ponor. Pogdjekad nekim zloradim veseljem gledam, kako juri sve bliže k propasti — a

onda me spopada očaj rad svega toga i ja bih htio kleknuti pred vas, da vas molim za svoj život, za svoju sreću.

— — Znate li, Vjera, kako ste mi postavljali velike ciljeve, kako smo sanjali o nekoj moćnoj pobjedi? Kad sam se sjetio toga, pričinjao sam se sâm sebi polubogom — al samo čas. Onda su mi opet klonule ruke i glava, i postao sam tako malen, sićušan, kao najsitniji crv. Previše je to bilo za moje sile, preslab sam bio. Da ste vi bili uza me, da ste me pomogli, bodrili, ja bih bio uspio. Ali ne, Vjera — ja sâm nisam ništa mogao — —

A vi ste vjerovali u mene. Kad se sjetim onih vaših riječi. Kakvim zanosom ulijevali ste mi snage. O, Vjera, kako ste se u meni prevarili! Ja sam slabić — slab sam, ko trstika na vjetru — — Isprva mi je ta vaša vjera godila, napunjala me nečim velikim, nu poslije, kad sam vidio, da je prejaka, da je ni-

sam dostojan, stalo me to tištiti, peći i ja sam posizao za sredstvima, koja su mogla barem na čas u meni tu bol ugušiti — — Tako sam počeo padati — —

Eto vam moje duše, bez plašta, bez ukrasa. Ko optuženik stojim pred vama — sudite mi, Vjera!« — —

A ona? Da, ona je sanjala o »velikoj sreći« i nije se htjela zadovoljiti mrvicama — - - —! naruga se Vjera sama sebi uz gorak osmjeh.

Što je htjela od njega? Vidjeti ga velikim, pa da se onda može pokloniti pred njim i reći: i moje je to djelo i ja imadem od te slave dijelak? Je li to bila ljubav? — — Kako se je brzo umirila, kako se brzo predala svojoj sudbini — a on je trpio.

Vjera se na čas postavila nad sebe, kao strogi sudîja, a onda je uhvati samilost i nad njim i nad sobom i učini joj se, kao da je sve to od iskona bilo

tako odredjeno i nitko nije ničesa mogao ni promijeniti, ni zapriječiti.

— Boli li vas štogod - -? O čem mislite — —? upita ona polako, ne znajući, što bi uradila, jer ju je njegova šutnja stala tištiti.

— O ničem, Vjera . . . o svem . . o mnogom . . . ,

Opet zašutješe.

— Što vam je? prekine ona šutnju.

— Umoran sam . . ,

Vjeri se činilo ovo nekoliko časaka vječnost. Neponjatna tjeskoba zaokupila ju cijelu, nešto joj kao klještima stiskalo srce. Pritisla je obje ruke na grud, ne bi li tako utišala ono, što ju razdiralo. Nekakav grč rastegne joj lice, usta joj se otvoriše, kano da će kriknuti. Grč joj sve jače kidao laloke i ona se naglo digne, zatisnuv usta dlanovima. Podje do prozora, pa se opet vrati natrag. Na časove joj se činilo, da bi morala nekud trčati, da odbjegne

tu tjeskobu, što ju davi. A nešto ju opet tjeralo, da pridje k njemu, da ga čvrsto podrma, samo neka štogod govori, rekne, da se makne, da ne bude tako, kao mrtav — — Tijelom joj prolazila zima, oči joj bile suhe, kanda na njima sve suze izgorješe.

Zašto, o zašto je sve to? — Čemu je on trpio — čemu ona sve ove duge godine . . .

Pritisla je čelo o staklo i kao da joj bol u grudima jenjavala. Uhvati ju nekakva tuga, samilost i učini joj se, da bi morala plakati i nad njim i nad sobom. Polako se okrene, pridje do njega i stavi mu ruku na čelo.

Nije se ni maknuo, a kroz čas položi svoju ruku na njezinu i pritisnu ju jače, kao da bi tako htio upokoriti, ugušiti ono teško, što mu se pod čelom skupilo.

Nešto joj kao potisnulo glavu, i

jedva zamjetljivo dotakne se usnama njegova čela.

Naglo se dignuo, pogledao ju pogledom, kojega ona nije shvatila, ali koji joj se usjekao u dušu — poletio spram vratiju i nestade ga na ulicu.

Vjera se spusti na divan, gdje je on čas prvo sjedio, zatisne glavu u dlanove, a ono, što joj je tako jako pritiskalo grudi, pretvori se u jecaj. Nije to bio onaj tihi plač, što se iz svjesne boli radja i ko melem privija uz bolnu grud — bio je to glasni jecaj bez suza, što se teško otkida i sa svakim kidajem odnosi komad težine, a ostavlja prazninu, pustoš.

Mala se Milica vratila iz škole, al danas nije »velika seka« htjela s njom čitati i izradjivati zadaće. Rano ju spremila spavati, a onda je i sama legla. Nekakav mraz prolazio joj tijelom, razlijevao se preko ledjiju, i ona se čvrsto zatisnula u jastuke — nu nikako, da se

ugrije. Čuje redom izbijati satove i ponoć je prošla, a k njoj nema sna. K tomu ju još zaokupiše misli: zašto je otišao i gdje je sada? Spopada ju strašna misao, da mu se nije što dogodilo, diže se naglo iz kreveta, navlači odijelo i onako bosa htjela bi trčati, da ga traži. Vani je mrkla noć, strava je hvata i opet se naglo baca onako odjevena u krevet, navlači na sebe pokrivač i jastuke preko glave, da ništa ne vidi i ne čuje, al nešto joj svom snagom viče u uho: kriva si, kriva — i opet vidi onaj njegov pogled . . . Sva je već u znoju, nu nema snage, da promijeni položaj, te neprestano osjeća, kao da netko stoji nad njom i drži bič, pa će ju ošinuti po obrazu, čim pomoli glavu.

Već se i prvi jutarnji tramwaj javio svojim zvoncukanjem, kad je san i njene umorne vjedje stisnuo.

Ipak se prenula još prije osme.

Opaziv, da je dan, poboja se, nije

li možda već bio ovdje, pa i otišao, a da više ne dodje.

Grozničavom se brzinom obuče, spremi sobu, a onda sjedne uz prozor, da vidi, hoće li proći.

Kroz čas čula je, gdje su se vrata otvorila i naglo se okrene. Stajao je na pragu bez pozdrava, bez pogleda na nju, a onda pridje par koraka bliže. Odjeća mu je zablaćena, mokra, neuredna, vidilo se, da je cijele noći nije odlagao, da je lutao po vani. Oko ustiju mu se usjekla neka crta gorkosti i jada, kano da ga je cijelo vrijeme nešto mučilo i on nije mogao inače, nego je morao doći, da joj to kaže.

— Znate, Vjera — ružno je bilo, što ste me poljubili — govorio je, kao da odgovara naučenu lekciju ili nešto, što je mnogo puta u sebi ponovio — ne pogledav ju pri tom ni jednim pogledom.

— Ružno — da. Zašto ste išli bu-

diti nešto, što je već bilo zamrlo? Ili možda volite gledati tudje muke? Noćas mi je dolazila volja, da vas ovim mojim rukama udavim. — Čemu da živite? Zašto ste došli pred mene? — Ja sam slutio, bojao sam se, a nisam imao snage — tako je postala jaka želja, da vas vidim; htio sam joj se odhrvati, htio sam ju pobijediti — nisam mogao. Pustio sam, da vi odlučite. Zašto ste došli, da mi još jednom stavite vašu ledenu nogu na vrat, da me smrvite? . . . Zašto? . . .

Prekinuo se naglo, pogledao ju na čas začudjeno, a onda mu se pogled sve jače širio, crte se oko ustiju izgubile. Pridje polako do nje, makne joj ruke, kojima je pokrila oči, i zagleda se u nju.

Ona je uprla svoje suzne oči u njega, a usnice joj zadršću, kao djetetu, prije nego će zaplakati. . . .

UZ
ALSTERU.

HAMBURG 1903.

Još je jednom stala pred zrcalo; potapšala si kosu, poravnala si cvjetiće na šeširu i zadovoljno se nasmješila. Onda skupi suknju, uzdigne je visoko i podje spram vrati, oprezno, da ne ošteti finog odijela u onom neredu.

Sad još samo da sleti niz tamne, prašne tavanske stube, pa one trećega, drugoga i prvoga sprata — i eto je na ulici. Tu stane pred vratima, navuče lijevu rukavicu, pogleda po finom, tankom kaputiću, nije li se na njem ustavio kakav prašak ili perce. Sve je u redu. Još lagašno, lijepo pribra desnicom skute, tako, da ne bude previsoko, al ne smije se ni po prašini vući — i onda podje.

Podje odmjerenim korakom, visoko

uzdignute glave. Sitna je i malena, rekao bi pupoljče, kad ne bi bilo onih punih, nenaravno rumenih usana.

Zašla je u šarenu povorku šetalaca na obali široke rijeke, koja se na ovome mjestu razlila poput jezera.

Ovo je, naime, najmilije šetalište, kad zapane sunce, a po obali zasine mnoštvo žarulja i svjetala. I tako se svaku večer nadje ovdje bezbroj ljudi svih mogućih staleža, dobe i spola. A zadje ovamo i ſukara — svakojaki šareni svijet — koji ne može svoga šarenila prikriti finim i skupocjenim krpama, a ipak osjeća potrebu kretati se koji čas medju — finim — ljudima. Ovamo je zašla i Luce.

Već je triput prošla istim putem duž cijele obale i još je uvijek sama.

Došav do zavoja, zakrene u gotovo pusti, sasvim slabo rasvijetljeni drvored. Ovdje je bilo tiho i ona podje bez misli dalje. Najednom dopru do nje

nekakovi zvuci, koji joj se učiniše poznati, i ona podje pravcem otkuda su dolazili.

Dopirali su iz velikog engleskog »bâra« nedaleko obale, na uglu jedne tihe ulice. Podje polako onamo ispod arkada, zagleda u velike prozore, zastrte žutim zastorima. Svirača nije mogla vidjeti, nu prepoznala je sitne glasove mandoline i nježne akorde gitare. Nešto je podidje kao sjeta i već htjede dalje, da se tomu ne podaje, nu nije se mogla otkinuti od tih zvukova, koji su joj pred oči dovodili njenu davnu prošlost . . .

Pred bârom bilo nekoliko stolova medju paomama i oleandrima. Bili su sasvim pusti, a ona se, ni ne misleć, ko o nekoj tudjoj volji, spusti na stolac.

Konobar, koji je stajao na pragu, pritrči do nje, pa je nekom povjerljivom uslužnošću upita, što želi?

Zar je nešto željela? — pomisli

Luce, dok je konobar nabrajao: sladoled? čokoladu? punč? kavu . . . ?

— Da, kavu — mane Luce glavom, spustiv se sasvim u duboku naslonjaču.

S pokrajne ulice dopirao je topao zrak od kroz dan ugrijana kamena; s rijeke strujio blagi povjetarac i donosio odnekale veseli smijeh. Na rijeci drhtali su mali, svjetli čamci, što su nečujno sjekli valove.

Kao opojno piće, točili se glasovi sa žice mandolinine, a meki muški glas zapjeva: »Sul mare luccica l' astro d' argento« — — - -

Lucijina se kava već davno ohladila. Ona je potiho pratila pjevača, a onda se najednom veselo zasmija, stresav gornjim tijelom, kao da joj nešto podraživa njime prošlo. Bio je vjetar, koji je zanjihao paominim listom i taknuo joj se gole puti na vratu. Nu ona u taj čas nije mislila na vjetar i paomu.

. . . Bila je mala djevojčica u poderanoj košuljici. Za tople ljetne noći sjedili su ona i on na morskome žalu i pravili od narančina lišća čunove, pa gledali za njima, kako plove morem, dok im se ne bi izgubili s vida.

Zotto — »muž« njezin — kùpio je po pijesku pužiće i donosio joj u krilo, a ona ih navodila na konac i nizala tako lijepu ogrlicu sebi oko vrata. I baš kad ga htjede upitati: Jesam li lijepa? — prospe joj se nešto hladno, ugodna niz ledja i uz nju zaori veseo, objestan smijeh. Za njom je stajao Zotto s velikom školjkom u ruci iz koje joj je sasuo vodu za vrat. Ražljutila se, pa ga i udarila šakom u ledja. A on ju onda uhvatio za obje ruke, čvrsto, nije se mogla ni maći, pa ju stao ljubiti u vrat, u uho, u lice. Badava se otimala.

— Ti si moja žena — rekao je smijući se Zotto — ja te smijem poljubiti.

Tri dana nije ga ni pogledala.

Sjedila je sama na žalu i nizala pužiće za narukvicu. Već joj i dosadilo.

Nedaleko nje, na kamenu, sjedio je Zotto pecajuć ribu. Al ona je dobro vidjela, da njemu nije do ribe. Navukao je šeširić na oči i škiljio u nju, a riba što se uhvatila za udicu, dugo se već trzala, hoteći da se otme.

— Samo ti gledaj — mislila Luce — ne ću ja prva k tebi. I sapela je narukvicu oko ruke, ustala i uzdignuv ponosno glavu, stala se šetati, kao kakova kraljica.

Zotto je bacio udicu, dotrčao k njojzi i obujmio joj koljena: Kako si lijepa, Luce!

— Zbilja? rekne naivnom radošću. I zaboravila je, da ga tri dana nije htjela ni pogledati.

Lijepa si — ponovi Zotto. A kad ja budem velik, kupiti ću ti ogrlicu od crvenih korala.

— Od crvenih! Kao krv crvenih korala?!

Pokimao je važno glavom, a kad ga je ona još malo ko u sumnji upitala, kako će on to moći — uspravio se ponosno i rekao takovim glasom, da je odmah povjerovala:

— Sve ću ja moći, kad budem velik.

U tom je času on za nju postao važna osoba. Kad bi joj on sada zalio vode za vrat, ona ga ne bi udarila.

Sasvim se bojažljivo taknula njegove ruke, pa ga plaho pogledala.

— Jel de, onda ćeš mi i haljinu kupiti? —

— Sve ću ti kupiti, štagod zaželiš — prekinu ju on samosvjesno.

— Onakovu haljinu, kakovo je nebo — plavu, plavu sa srebrnim oblačićima —?

— Da.

— I još jednu ćeš mi kupiti, jel de? Tamnu ko noć i posutu zlatnim zvijezdama —?

*

— Hoću!

— Sa dugom povlakom jel de?

— Sa dugom povlakom, naravno — i na njoj će biti zvijezde.

— Ah! kliknula je veselo Luce, odvezavši svoju pregačicu, pa ju pripela straga, da se vukla poput povlake. — Ah, kako ću biti lijepa! — i sva se tresla od radosti, gledajuć, kako se za njom vuče povlaka.

— Hoćeš me onda poljubiti —?

— Hoću! rekla je brzo i sigurno.

— I ne ćeš vikati —? pitaše on poput kakova suca.

— Ah, ne! reče, pa se privi uz njega, kao mače.

On ju strogo odmakne, pa nastavi ozbiljno:

— Pokaži, kako ćeš me poljubiti.

— Ovako! — pa se pridigne na prste i pruži mu usne — onda se oboje nasmijaše i ona stade bježati, veselo kličući, a Zotto za njom — —

Zbilja se neko kraj nje nasmijao. Uplašeno uzdigne pogled.

— Vi ste se tako srdačno smijali, gospodjice, da sam se i ja, gledajuć vas, morao smijati, — govorio je smijućke konobar, koji ju je već dulje promatrao. — Kako se vi dobro zabavljate, sve ovako sami. — I kava vam se već ohladila.

— Ah, da! — rekne ona smeteno, pa stade srkati kavu.

Nedaleko nje sjeo nekakav gospodin i stao ju promatrati. Smetalo joj, a kao da ju je malo i ljutilo. Sama nije znala zašto. A drugda bi joj to bilo sasvim pravo. Pače, ona bi i tražila, da svrati čiju pozornost na sebe. A sad ju u istinu ljutilo. Morao je baš sada doći, da joj smeta svojim pogledima i svojom prisutnošću. Baš sada, kad joj je bilo tako lijepo. A sada više nije mogla slušati glazbe... Ukloniti će se, platiti će i otići.

Izvadi malu srebrnu kesicu, pa je prinese k očima. Na licu joj se za čas pojavi tjeskoba. -- Sa strahom je otvori, pa zaviri u nju. Na to nije pomišljala, kad je sjela ovamo. Nu možda ipak, možda će naći toliko, da plati.

Stisne je šakom, da je sakrije od stranoga gospodina, pa spustiv ruku u krilo, istrese: tri pfeniga. Samo tri pfeniga! U jedan čas smisli pobjeći . . . Ali to je ne moguće. Vidili bi ju, uhvatili . . . Ne, ne, to se ne može. Što da radi . . .?

Gospodin kod susjednoga stola, koji je primjetio njenu smetnju, nagne se malko s pram nje i reče uz siguran smiješak.

— No mala, tako sama.

Ona ga časom pogleda ljutito, onda uzvine prkosno glavom, pa reče koketno:

— Dodjite k meni, pa ne ću biti sama.

— Ako se ne varam, to su vaši zemljaci — govorio je, sjedajuć do nje. — Lijepo sviraju — jel?

— Ah, meni se to ne svidja — odgovorila je brzo. Ako vam je s voljom, idimo odavle.

—- A zašto? Meni se baš svidja.

— Ne, ne! — reče ona nestrpljivo. Onda mu dragajući pogladi ruku, pa nastavi slatko: Molim, platite za mene.

— Kakova bedasta glazba! -- govorila je smješeći, ovjesiv mu se o rame. Ajdemo slušati Nijemce — ljepše su one trublje i bubnjevi, što onako buče -- zar ne, i vama se bolje svidjaju?

Pa se nasmija iza glasa.

U NOĆI.

HAMBURG 1903.

Već je davno odbila ponoć, kad smo izašli.

Mjesečina. Topla, blaga noć, kakvu si tek zaželjeti možeš.

Mjesec i majska noć! Tiho jezero sa snijućim labudovima. Ulične svjetiljke, što slatko zamiru od neke valjda samo njima znane sreće. Tamne kuće spokojne i mirne.

Veliki, veliki mrtvi grad . . .

Hodali smo po širokoj, danju najživahnijoj, a sada sasvim pustoj ulici i gledali mjesec i labudove, umiruće svjetiljke i spokojne kuće, pustu ulicu i mirno jezero, pa se i nama pričinjalo, da bi bilo, ah, da bi bilo tako slatko — umrijeti . . . ! !

Nu, da. Uvijek treba imati na umu, da je to majska noć — a mi, da smo više od tri sata prosjedjeli u sparnoj kavani, okruženi rpom novina, vicblata i »ozbiljnih« žurnala, ni ne sluteći, da umjesto intenzivnog električnog svjetla, što zaslijepljuje oči, imade vani blijeda nebeska luč, umjesto zadimljenog, sparnog kavanskog zraka mirisavi majski, umjesto divlje ciganske glazbe velika tišina prirode . . .

Hodali smo tako polako, razmišljajući o sreći puste ulice, o sanjama labudova, o smrti svjetiljke, o zadovoljstvu kuća i još o mnogom, mnogom, o čem se samo u majskoj noći može razmišljati.

Najednom opazismo, da nismo više sami.

Pred nas odnekale ispala ženska. Žurila se. Njezin čvrsti korak neugodno je odjekivao i mutio onaj lijepi mir.

Iza jednoga ugla ispane gospodičić, iza drugog gospodin; iza nekakvog stupa,

na kom se lijepe plakati, pomakne se tamna sjena — starac! I sva trojica pokročiše spram istoga cilja.

Gospodičić bio je još samo korak od nje udaljen, gospodin je išao nešto polaganije, a starac je čekao.

Nu u času, kad ju je mladi kavalirčić stignuo i valjda sasvim siguran pošao uz nju, vidjela se samo odlučna njezina kretnja, i gospodičić — zaostane. Sekundu poslije dogodilo se isto i gospodinu; a dva — odbijena — koji se do sada nisu ni poznavali, zbližila u tom času ista sudbina, te su zajedno, psujući, otišli niz ulicu.

U tom času zaboravismo i mjesec i jezero i labudove. Neobična ova zgoda, da žena u to doba na ulici odbija muškarce, sasvim nas je iznenadila.

Podvostručimo korake, da vidimo, što će biti dalje.

I starac je htio pokušati »sreću«. A baš u času, kad je stigla do jedne svje-

tiljke i valjda osjetila, da ju opet netko progoni, okrene se, da ga predusretne. Nu stari bio je malo ustrajniji, te je odlučio, ne dati se tek čim god smesti. Ali uzalud!

Tako smo imali prilike vidjeti na čas njeno lice, i promotriti ju pobolje.

Nu da, kad bismo ju htjeli po odijelu suditi, onda ju baš ne bismo trebali cijeniti visoko. Ali, kad se čovjek u sudu po vanjštini već tako često prevario, onda je pripravniji tražiti pod priprostom vanjštinom čestitu dušu, nego li pod finom i skupocjenom.

Naša, recimo »interesantna neznanka«, bila je malo dosta ne »elegantnih« prirodnih forma, u kaputu, suknji i šeširu ne baš najskupocjenije vrste, pa to nas je uvjeravalo, da je sigurno kakvo valjano i čestito čeljade. Ali to nije dosta. Samo se po sebi razumije, da smo u istom času odlučili biti njeni pratioci

»par distance«, a prema potrebi i branitelji, čuvari, štitnici, kako hoćete.

Nu ona već zakreće u drugu ulicu, koja nije baš prejako razsvijetljena, a iz tame joj dolazi u susret opet neka »tamna sjena«.

Svakomu će biti razumljivo, da smo mi, pošto smo odlučili biti njeni štitnici, branitelji i čuvari, morali ipak biti sasvim na čistu, koga ćemo štititi. Da je to dobra, poštena gradjanka, o tom nas uvjerava njeno odijelo. No mora se dozvoliti, da i na hladno puše, tko se jednoć opeče. Trebalo je dakle ustanoviti, gdje je ta dobra gradjanka bila do te kasne dobe? Valjda nam ne će nitko živ u zlo upisati — takvu skrupuloznost! Dakle, gdje je bila?

— Sigurno se je zadržala kod prijateljice.

— To bi moglo lako biti. To je sigurno! (U ovom sam naime času opazila, kako se opet sretno riješila napasnika).

— Da, ali kako se je smjela tako dugo zadržati? Već je pol dva iz jutra!

— Kako je smjela! (Ja sam, naime, oduševljena!) Valjda je brat rekao, da će doći po nju. Ona ga je čekala. Prijateljice su se sve razišle. Brat nije došao. Ona ga je još uvijek čekala, a kad je već vidjela, da ga ne će nikako biti, odlučila se ići sama.

— Ali mogao ju je tko od prijateljičina roda sprovesti.

— Ali možda njena prijateljica nema nikoga.

— Mogla je onda ostati kod nje preko noći.

Šutnja.

— Vidiš, to je istina.

— Onda nije bila kod prijateljice,

— (Tužno): Onda nije bila kod prijateljice.

Zamislismo se. Gdje je bila???

— Čekaj, zar ne bi lako moglo biti, da je, recimo, radila u komptoiru.

— Do pol noći?!

— Zašto ne? Možda je bilo prešnoga posla, pa je morala ostati.

— To baš nije nemoguće.

— Vjeruj, to će biti! (opet se naime sretno riješila napasnika.)

— Da, ali valjda ne bi bila ona sama ostala u komptoiru.

— Pa, ostali su, recimo, i drugi.

— Nu onda bi bila morala imati toliko pameti, da zamoli koga, da ju sprovede.

— Vidiš, to je istina.

— Onda nije bila u komptoiru.

— (Još tužnije): Dakle nije bila u komptoiru.

Pogledali smo se bezutješno.

Nad nama se pokazalo blijedo mjesečevo lice. Negdje u daljini odbijale ure, sa susjednog krova sneno zagukao golub, a golubica mu se tiho odazvala. U tom se času neznanka opet riješila

jednoga »progonitelja«, a mi opazismo tako bolne, ah, tako bolne crte oko njenih ustiju, da nam se u času srce zgrčilo od tuge. Vidjesmo i suzu, kako je zasjala na njenim trepavkama i nečujno se odrunio biser u uličnu prašinu.

— Heureka! Dijete joj na umoru — muž u birtiji. Nije imala koga poslati u ljekarnu, a ne može gledati, gdje joj jedinac umire bez pomoći. Ostavila ga sa strepnjom, hoće li ga opet zateći živa i trči u ljekarnu, a uz put će potražiti muža. Kako joj se negdje srce grči od straha i želje, da što prije stigne kući, a ove besposlice, ove bitange, ove vucibatine ju sustavljaju, napastuju. Kako da ne umre od tolike boli! Oh, ti muževi! Ja nisam znala, kako da ih okrstim. Najednom sam bila uvjerena, da su samo oni svemu zlu na svijetu krivi. (Naravno, svagdje ima iznimaka.) I sve bi bilo lijepo, samo

da njih nema. Kakve li su žene mučenice, najnesretnija stvorenja. Cijeli bi svijet morao plakati rad tolike nesreće — potopiti se u suzama . . .

Oh, kako sam, kako smo plakali, plakali u svojim ogorčenim dušama, s te neizrecive bijede. Ja sam postala tako jaka, tako oduševljena, tako mi je postala jasna cijela ta emancipacija, kojoj sam se do sada uvijek smijala. Tako su uzvišene, velike, nadnaravske boriteljice za ženska prava. One su apostoli, Mesije — ah, ja već ne znam što . . .

I dok smo mi u takovim i još ljepšim mislima i planovima, kojih ja sada više ne mogu ponoviti, brzali za našom neznankom, približavala se ona uličici, ah, tako pravo hamburški strahotnoj*) da se po danu ne bih usudila u nju ni zaviriti.

---

*) U Hamburgu, u starom dijelu grada imade ulica sa onim starinskim, rasklimanim kućama, za koje se odista može kazati, da su strahotne.

*

Ali s kakvim sam oduševljenjem sada žudila, da što prije zadjemo u nju.

Gospodin, što ga se je neznanka već jednom sretno riješila, opazio je, kamo se ona zaputila, te je bio sjeguran za svoj uspjeh, pa ju je samo odmjerenim korakom slijedio, a mi smo već gledali njeno sretno lice, kad ćemo joj se u odlučnom času približiti, tobož, kao znanci i ustati njoj u obranu. Naravno, ona će odmah sve shvatiti, a gospodin, kako li će taj pogledati!

Hahaha, blaženo smo se i tiho smijali u sebi.

A onda nam opet palo na um bolesno dijete. Na suprotnoj kući zablijesnuše velika slova: Apotheke. Mozgom nam vrcnu misao: možda ipak nije išla po lijek za bolesnog jedinca, al ju u času ugušismo i odlučno pokročismo. Još pet koraka do strašne uličice — još pet koraka imao je gospodin do nje.

Sada — sada — i letjeli smo, da ju stignemo.

Ona zamakne za ugao, mi za njom i —: pred prvom kućom iza ugla sjede tri kuharice, a pred njima četiri — soldata!

Naša se neznanka uz grohotan smijeh bacila medju nje i pripovijeda im značajnim šaptom svoje najnovije doživljaje, zapadajući od vremena do vremena u prigušen smijeh.

Mi smo se zgledali i — stali.

Iza crkvenoga tornja pomolio se mjesec, te nas gleda svojim širokim licem i smije se, smije, smije.

Ruga nam se — prevario, zamamio nas svojim slatkim sjajem, svojim jezerom, labudovima i majskom noći. I sad nam se još ruga!

Htjeli smo ga pogledati, želeći, da ga odmah nestane, ali ugledasmo njegovo pravo dobroćudno, široko nasmijano lice, pa i mi prsnusmo u smijeh.

Kako smo se dugo tako u troje smijali, neznam.

Najednom odbije s nedalekog tornja tri —. Kao da je zvučilo strogo, prikorno, i mi nakanismo požuriti se kući.

Gdje smo? Badava je stara varalica upro sav svoj sjaj, da nam pokaže i rasvijetli put — nismo se mogli snaći. Ovdje nas još nikad nije bilo.

PRIJE
SVRŠETKA.

HAMBURG 1903.

Bila je nedjelja. Prva proljetna nedjelja nakon dugih, mutnih i kišljivih dneva. Mirisav, svjež zrak, pun je nevidivih glasova radosti i zdravlja — ulice pune rumenih lica i smijućih se očiju.

Marcel Nikolić gledao je ta lica bez osobitog interesa, onako tek, da na nečem ustavi pogled. A u njemu je sve nešto govorilo: kako su gadni, kako je sve to ružno, kukavno — —? i pljunuv s gnjušanjem daleko pred sebe — odvrne se.

Pognute glave, hodalo za njim njegovo veliko pseto Cezar — u tom se času dotakne njuškom njegove ruke, a u očima sjevnula mu radost; Marcelu se pričini — ista ona radost, koja se

odrazivala s lica svih prolaznika i njemu se zgadi, pa ga odrine rukom.

Na mostu, što je vodio preko rijeke ustavi se, osloniv se na balustradu. Pogled mu zahvati po sitnim valićima, na kojima se njihalo nebrojeno čamaca, puni vesele mladeži i zaljubljenih parova. Sredinom rijeke križali mali vaporeti, prepuni svjetine — velegradskog proletarijata.

Cezar se pružio po zemlji, položio gubicu na cipelu svoga gospodara, pa od časa do časa digne glavu, pogleda tužno na njega, onda na dva mala psića, što su se igrali sred mosta, zamane repom i opet se smiri, kao da su ga zaokupile turobne misli.

Dolje, ispod mosta doplovi par labudova, malo uzdignutih krila, te sliče ladjici, što mirno plovi ne znajuć otkuda dolazi, ni kuda ide.

Prije dva mjeseca, stajao je uz tu istu rijeku, malo niže dolje — sasvim

uz obalu. Magla se bila spustila i sakrila kuće i drveće. Do njega je doplovio labud, ustavio se i gledao ga onim sitnim očima. Za njim drugi i treći i domala bila ih cijela rpa. Ko bijeli lopoči, što se digoše nad jezero, ustavili se jedan do drugoga, gledajuć ga mirno, pouzdano, kano da što očekuju. Marcelu se pričinilo, da bi ih trebao pomilovati, reći im štogod — jer kano da oni to čekaju. On je bio tako sretan, da bi cijeli svijet htjeo vidjeti sretnim. Život mu se pričinjao tako lijepim, kao još nikada. Pred očima mu redale slike iz budućnosti; sjajne, svjetle. Još nikada nije vidio toliko sunca i sreće, kao u tim slikama.

Rijetko je do sada njega sreća posjećivala, tako rijetko, da mu se činilo e je cijeli život bez vrijednosti — a mir i sreća tek je u smrti. A onda najednom bio ga zahvatio val svjetla, grudi mu napunila nada, a s njom i

čežnja za životom. Oh, ona moćna, jaka čežnja za životom, s koje mu porastoše krila, ojača volja, oživi duša — — —

A svud naokolo njega bila je magla i tmuran zimski dan.

U sredini rijeke, iz magle, pojavio se veliki čamac natovaren ugljenom, a na njem jedini čovjek, upiruć svom snagom dugu motku o dno rijeke. Tako se pomicao sporo — teško — —

Sporo, teško gubio se čamac, a čovjeku se negdje napeli svi mišići od napora, al on se ipak pomicao lagano, lagano, dok ga nije proždrla magla.

Marcel Nikolić bio je tada sretan, sretan i život mu se pričinjao tako neizrecivo lijepim.

Nije li to bila osveta života za njegov prvanji prezir? Nije li mu zato prije konca utisnuo u srce taj žar, u dušu tu čežnju, da bude konac tim gorči i teži? Zar da i on tako vuče,

da se svom snagom upire i nosi taj trh, koji mu ne da disati? — —

— Ne! Čuvši Marcel Nikolić sam svoj glas, uplašeno se ogleda.

Nad gradom spustio se suton. Obalu zaokružilo mnoštvo svjetala, a ljudi prolazili pokraj njega, žureći se kućama.

Opet na njega navalile misli.

— Ići, ići treba — pobjeći od sebe — pobjeći kud bilo — —

Hodao je, a da sam nije znao kuda.

Tako se našao pred kavanom u koju je često zalazio. Bila je skoro sasvim puna i jedva nadje mjesta.

Ciganin, što je ravnao orkestrom, savijao se pod zvucima svojih gusala, ko mlada vrba pod cjelovom vjetra, a gusle su pričale o onoj dalekoj pùsti — bolno i strastveno; dugim dršćućim tonovima, s kojih srce zamire od slatke boli, i kratkim i oštrim s kojih krv naglije poteče žilama.

Marcel držao u ruci novine, da za-

sjeni lice i preko njih zagledao se u sliku na stijeni: Do nogu lijepe gospe Venere spustio se Tannhäuser i sluša njeno pričanje —

Sve polako uvlači mu se u srce tuga, htjela bi probiti prsi, a slatka je i gorka — kano da bi plakao za ovim lijepim životom, kojega treba ostaviti.

Gusle utihnuše. Još čas bludili su dvoranom posljednji zamirući glasovi — i nestade ih sasvim.

Sa susjednoga stola dopre smijeh; čudnovat — živinski.

I opet za čas taj gadni smijeh.

Marcel se odvrne od slike i spusti novine. Nedaleko njega sjedila djevojka, osloniv se na rame svoga kavalira, koji joj nešto šaptao. Nasmijala se, a taj je preglasan, nenaravan smijeh dirao neugodno i mnoge se glave spram nje obratiše. Nije bila ružna, al taj joj je smijeh podavao nešto živinskoga — grabežljiva.

Uzrujalo ga to i nije mogao, da još dulje sjedi.

Izašao je.

Ogleda se ulicom, neodlučan kuda bi. U tom je času naišao tramway i on skoči unutra. Svejedno, kuda bilo — samo nek se ide, samo da ne bude sâm sa svojim mislima.

Kola se krenu, a za njima se pusti u trk Cezar izpružena vrata, spuštena repa. — Što njega veže uz mene? pomislio Marcel, gledajući ga, kako se sav zadahtao — i na čas mu bude žao pseta.

U jednoj od najživahnijih predgradskih ulica sišao je s kola. Kao dvije struje tjerane protivnim smjerom, vrvilo ljudstvo. Kuća do kuće ovdje su varijeteji svake ruke i kazališta zadnjeg stupnja, gdje se za malo novca nadje dosta zabave.

Pomješao se medju nje i ni ne znajući sam kako, našao se u jednom lokalu.

Prostor bio sav zadimljen, polumračan, rasvijetljen množinom malih bojadisanih svjetiljki, tek sa »pozornice« udaralo jako električno svjetlo i sjeklo u sljepočnicama, ako se samo na čas na njem zaustaviše oči.

Na pozornici u polukrugu posjedalo do dvadeset chansoneta u kratkim suknjama od izbledjele, iznošene svile svake boje. Tijelo im nelijepo, izobličeno, lica nabojadisana, a oko ustiju zasjekle se dvije crte u smiješak. Vječni, vječno isti smiješak.

Kasno je već, pa se njekojima sklapaju oči od umora i pića, te neprestano žmirkaju, da protjeraju san.

— Bukelhans! Bukelhans! — zaviče netko i dvoranom zaori smijeh; bijesan, divljački.

Na pozornicu stupio je grbavac — prošao dva puta binom, izbečio oči, rastegnuo prevelika usta i začeo pjevati.

Ženska, što je sjedila pred Marcelom — na koljenu svoga kavalira, obuhvatila ovoga obim rukama oko vrata, stala ga tresti i derati se od silnoga smijeha. A kad je grbavac dopjevav uzdignuo lijevo rame, prihvatio grbom šešir, dignuo ga tako malo i isplazio jezik — činilo se, da će se kuća srušiti od smijeha, vike i lupanja nogama.

— Kako su gadni, gadni — bjesnilo u Marcelu, a nekakovo bljutavo čuvstvo ga zaokupljalo.

— Dostatno je, da jedna nakaza izplazi jezik, izbeči oči — i evo ih, životinje — — Nešto ga kao gonilo, da uhvati čašu, pa da im razbije lica, te gadne živinske obrazine.

Sve je u njemu kipjelo, a grbavac je dalje pjevao i oni su se dalje cerili — —

Onda, kao da je netko pokraj njega rekao tiho: Prava samoubilačka špilja.

U tom bi se lokalu morali sastajati samoubice prije svršetka —

Protrnuo je. Ogledao se. Sve je utihnulo.

Grbavca više nije bilo, a na pozornici je stajala ženska u zelenoj haljini. Vjedje joj bile tek na pol otvorene, noge joj klecale. Bila je pijana. Dobaci rukom poljupce, nasmije se glupo i stane deklamovati pjesmicu o tuzi majke, kojoj je umrlo dijete.

Bila je žalosna pjesmica i nitko se nije mogao smijati.

U Marcelu se nešto kidalo; kano da će mu se raspući prsa, oblijati ga suze — dizalo se sve više, a kad je došlo do grla, rastegne mu se lice i grčevit, gromoran smijeh otme mu se iz ustiju.

— Pijan je! Pijan je! poviče netko, pokazav na Marcela, pa mu se stane smijati, a za njim i svi ostali, poustav na stolove i stolce da bolje vide.

Smijeh se sve više širio, a iz toga se smijeha isticalo jedino tužno zavijanje Cezarovo, koji je, postaviv prednje noge na stol, lizao ruku i čelo svoga gospodara.

NA
POVRATKU.

ZDENCI 1901.

Išli smo šumom. Gusta crna tama; ne vidi se ništa i opet — vidi se mnogo.

Vraćamo se stazom. Na mjestima potkrala se kroz granje blijeda zraka mjesečeva — i opet mrak.

Iz mraka dižu se prikaze. Slatke, čudne, strašne . . . Natječu se, hvataju i nestaju.

Slatke prikaze! Mame mi smiješak na usne i osjećaj sreće.

Ta draga prošlost.

I tada smo hodali šumom. Bila je noć, a lijetale su krijesnice, ko male, lude svijećice; mi smo ih hvatali, a ti si mi ih stavljao u kosu — plašio me prikazama. A ja bih se stisla k tebi —

i bila sam sretna. Tako je bio drag taj osjećaj, da imaš nekoga, tko te brani.

I sada vidim prikaze; strah me hvata, al opet odvažno stupam napred.

Preda mnom trči naše crno pseto. Trkne korak, dva, — onda se ustavi i čeka, dok ga stignem. Pa opet podje.

Danas nema krijesnica i nije topla noć.

Jesen je.

*

Izašli smo na čistinu.

Za nama iza gore digao se pun mjesec i obasjao malo selo, što drijema pod nama.

Sveti se mir nadvio nad gore, nad selo, nad sve —

Sjeli smo na ledinu i gledamo . . .

A onda se sa drugoga brijega javi pjesma. Pjesma iz punih ženskih grudiju. Nije radosna — al glasna je i kao da se teško otkida. Ko jauk nad mrtvacem, ko krik ranjene ptice.

Pjesma, u kojoj je cijela povjest ženske duše s onim vječitim i istim:

»— — — čuješ li Marice — —«

Iz doline, kao za odgovor, razlijegne se tiša pjesma muškarca.

Monotona je i laka: sigurna. Tiha je i valja se dalje, dalje . . .

I opet sa brijega prekidana, glasna naricaljka, a kad se slučajno sastanu, kao da se bore i muče, dok opet ne izadje sâm laki, jednolični napjev.

— — — — — — — — — — —

Naše crno pseto pritislo je glavu uz moje koljeno i nemirno pogledava u mene. Taknem ga lagano rukom — i ono se smiri.

— Podjimo — javljaš se ti.

— Podjimo.

JEDNO NEDJELJNO
POPODNE.
SLIČICE SA SELA.

MONAKOV 1904.

Vrućina. Sve je nekud tiho i ko svečano — sve se smirilo. Preko puta, u babe Marice avliji polegla njena Rumenka u hlad kestenov, pa preživa. U grabu se uvalio šareni bravčić; sve stenje i uzdiše, ko da teret vuče. I kokoši se stisle negdje pod svinjcem u hladu — svemu dojadila vrućina. Samo se mačak ispružio na stupu od vratiju, na najvećoj žezi. Godi mu. Lagodno se proteže, zijeva — i okrene na drugu stranu.

Negdje u dnu sela javio se ćuko, a kroz čas začuje se knezov glas: na zàpovîd ljudi! na zàpovîd! — i što se više bliži, kao da se osjeća, gdje sve oživljuje. Vratila se valjda prva kola iz

Broda i donijela iz općine »zàpovîd« i poštu.

Sada će on tako proći cijelim selom, dok sakupi ljude.

Zaškripaše drvena vrata, a na njima se ukaže baba Marica. Zijevne glasno, otare si pregačom lica i prihvati bakrač sa napojom. Trknula malo njim o stubu, a bravčić skoči, kanda si ga nožem — pa knjoj. Viče, cvili, hvata ju za suknju ne može se ga obraniti.

— Ideš nesrećo, ubiću te — ma ideš li — u! pa se baci klipom za njim. Ajd, Rumenko, rodjena moja — ajde ljûbo, ajde — — O, kurjak te pojio — ma privalit ćeš mi kotô. Ubiću te — znaš, da ću te ubiti — —!

Rumenka se polako pridiže i pridje k valovu, a baba s velikim kôcem tjera bravčića. Sad reče koju Rumenki, onako od dragosti, da joj bude sladje piti, pa opet drekne na bravčića i zamane kôcem. A Rumenka samo pije i sa strane po-

gledava onim svojim velikim, milim okom.

Iz susjedne avlije izveo djed Musića svoja tri konja. Vodi ih na potok, da ih napoji. Stari su već — e, al dok njega, dotle i njih, a sin neka onda za sebe kupuje druge.

— Vrućina seko —

— Bome vrućina, neznaš drugo van lezi, pa spavaj.

— A kaki je to u tebe bravčić — je l' to za pečenicu?

— Dâ. Za svetu Anu.

— E, pa dobra će bit.

— U, gade — ubiću te! poleti baba za bravčićem, koji se, dok ona u razgovoru, tisnuo do valova i zagnurio glavu u napoj.

Vrućina malo popustila. Gore od crkve začuje se dûda. To je Stipa Jurišin — najbolji gajdaš. Sad će kolo. Kupi se mladjarija.

Idu cure. Sve se njišu u bokovima. Na nogama im crvene čarape i cipele ulaštene — samo se sjaje. Smiju se i brblju, a sve im se nekud žuri. E, dûda se čuje, a Stipa će svirat. Bit će kolo, košto samo biti može.

Ozdola iz sela ide nekoliko starijih ljudi. Puše i razgovaraju, mašu rukama — pa stanu. Kô, bolje se razgovara ovako, nego u hodu.

Opet podjoše. Knez nešto pripovijeda, a oni slušaju, samo će kad koji, da se javi. Evo ih do pred kuću babe Marice. Tûd će baš da stanu, kô čekati će dok se drugi skupe, pa će onda svi u rpi do crkve, da čuju »zàpovîd«.

— A šta, eto, nikako to nije — poviče knez, a oni drugi kimaju glavom. Nekoji čak i lule izvadili, pa se zamislili.

— Molim ja vas, kad ja ne dobijem zapovîdi do druge nedilje! Kaki je to onda posô? — opet će kroz čas knez.

— Pa šta se on išô mîšat u to? Nije to za našeg čovika, dopre iza njihovih ledji i medju nje stupi čiča Mijo u sasvim bijelom prsluku. Zna on o kom se to govori, ma da nije čuo cijeloga razgovora.

— E, pa nije on, al oni su njega baš prisilili,

— Pa tko bi mene mogao prisiliti, kad ja ne bi tio? javi se Marko Zolića, koji je do sada mrko šutio. S Markom nema šale. Bio on soldat. Razgledo se po svijetu, bio i u Bosnoj za »kupacije«! Uvijek je mrk, samo mu oči zirkaju svud uokolo. Kažu ljudi, da u Marka ima novaca — ali ko bi to mogo znat? Kroz šešir mu malo čupe proviriše, ko htjele bi i one malo vidit božjeg svijeta. Marko se s tim svojim šeširom ne rastaje valjda ni kad spava — a čûpa ne striže van o svetoj Ani, prije goda.

Knez: E, tko! Prîstojnik! On njega pozvô prida se, pa kaže: Ča Iva, ja oću

da vi budete načelnik. — A on njemu: Poglaviti, molim lijepo, nisam ja za oto, ja imam svog grunta. — A prîstojnik odreže: Ja to oću — jeste razumili! Napišite molbu i pridajte.

Marko: Baš je bio lud! Ne bi se ja dao prisilit — i pljucne baš onako ljudski preda se.

Knez: E, ne bi ni on. Al onda žena na njega: pa šta ti ne bi — pa bit ćeš gospodin, brati ćeš mjesečinu. —

Ostali medju se: E, to je vidiš — žena! Ma žena! Eto žena!

Marko: Al kazuje svit, da je prîstojniku već dosta.

Knez: E, pa kaje se, što je starog otpustio.

Ostali: A baš je bio valjan stari — (načelnik.)

Knez: Ljudi, vrîdio je zlata za našu općinu.

Marko: Kažu, da pristojnik sve lasi

čupa, pa jauče: što sam uradio, što sam uradio. —

Čiča Mijo: Najpotlin će oni njega morat' skinit'.

Knez: I oće! A da šta drugo znadu?
Svi zašutiše i zamisliše se.

— I, ljudi, baš od ovo neko godina sve u nas krenilo na zlo — opet će knez.

— Baš da je. Otkako onaj bilježnik pokrao našu općinu, sve okrenilo naopako — potvrde drugi.

Knez: E, ljudi, al šta je blagajnik čovjek — toga nema. Da nije njega, propâde naša općina.

Marko: Vidit će te vi, šta će još doći. —

Knez: Dobro bome ne će.
Marko: Samo se vi sjetite moji rîči.
Ča Mijo: E, a tko bi to znô.

Marko: Čut će te vi — I kao da je u njem nešto uzavrjelo stade vikati

— Il šta je ovo! Kaki je to gospodin, šta li je — u našeg meštra?!

Ostali se pogledaše: Ma, da, kaki je to gospodin?

Ča Mijo: Ma, ljudi, ja čujem gdje svît govori, da je to špijun. Bil da li to moglo biti?

Marko, stade skakati: A da šta je van špijun! Pokazat ću ja njemu.

Ča Mijo, malo nesigurno: Valď ne bi smio bit u meštra, da je špijun —?

Marko: E, meštar —. Meštar! Neznate vi, tko je meštar!

Ča Mijo: Pa tko bi bio? Eto meštar je!

Marko: Ti s' luda! Al kazat ću ja vama tko je meštar. Eto — meštar je anarhist!

Seljaci se zasmijaše, ko čudo im, što to Marko pripovîda, a mladi jedan deran — »Luta« Janjin, koji se uvijek miješa medju starije ljude, a još nije ni opetovnice svršio — poviče:

— Alaj mi Marka! Pa otkud bi ti to mogo znat!

— Otkud?! E, draško moj, ne zarijem ja glavu u sîno, pa spavam vazdan, ko ti. — Šta meštar uvik onoliko knjiga dobiva? A?!

Ča Mijo: Ma jest, ljudi, što li on ono uvik piše. —

Knez: Ma baš, kad je od toga divan. — A jest taj meštar njekaki čudan.

Ostali medju se: I jest. Drugi su meštrovi uvik s ljudma. — Eno pokojni Švaganović. — O jê, koliko smo mu se nasmijali.

Knez: Pa on bi s ljudima i na rakiju i u kolo — pa i s drugim se meštrovima i majstorima pohadjô — a ovaj ni skim.

Marko: Kažem ja vama, šta je meštar.

Dok oni tako u razgovoru, sakupilo se još ljudi. Neki posjedali uz plot i u grabu, a neki ostali stojeći. Iz donjega

kraja, po srijedi ceste, bliži se opet netko. Jednom se rukom prihvatio koljena, ko laglje mu je hodat, pa tako sagnut po malo ramlje. Za šeširom mu jagode i kitice šumskoga cvijeća. To je Savo Têšin.

Čim ga opazišc, stanu se smijati — bogzna što im se dopalo. — A on baš lijepo pridje do njih, pa pozdravi.

— Faljen Isus i Marija!

A što si ti, Savo malo labav! — dovikne smijućke knez i uzvine svoj lijepi plavi brk.

— Bolî me noga. Eto vidi — i odma diže hlače, pa pokazuje.

— Pa šta je to tebi?

— A zar ja znam? Od Boga je.

Ča Mijo: A je l', Savo. Je l' istina, da je onaj, šta je kod meštra, od tebe načinio figuricu?

Savo: Jê — jê.

Knez: Pa kaki si?

Savo: Eto, ko živ.

Marko: A šta će njemu to?!

Savo: A zar ja znam?

Marko: E, jel! A plati li on tebi za oto?

Savo: Dâ — dâ.

Marko: Eto vidi! Zar je on lud, da bi badava izdavô novac! Špijun vam je to — al vidit će te vi već, šta će biti. —

Još Marko u riječima, kad odjedne ušuta. Iz školske avlije izašao učitelj sa svojim gostom i podjoše gore spram crkve.

Dižu se i seljaci, pa će polako preko grumenja, što ga ispeklo sunce, spram gornjega kraja.

Tu se već sakupila sila ljudi. Stariji posjedali oko crkvene ograde, pa puše i divane, žene se pružile ondje u ladu, pa gledaju mladjariju, što je nedaleko na čistini, na najžarčem suncu uvatila kolo. Peče sunce, Bože, misliš, ispiti će im mozag.

Crvene se lica, ko jabučice; znoj sve curkom teče, a momci petama o zemlju, da sve tutnji. Pa povuče kolo sve do gajdaša, savije se, zavrisne, pa opet natrag — i u okrug. Gajdaš Stipa naherio šeširić na ono jedno oko, što mu ga zrno probilo, puše u kozu, pa sve i on s kolom poskakuje. E, nemož' da gledješ mirno. Danas Manda vodi. A što je Manda Tadina — toga više nema! Kad zažmuri očima, skupi usne, kroz zube zazviždi, pa zapjeva: Aj, kaka sam bîla i rumena — i poskoči, pa povuče kolo; — momci da polude.

A baš danas lice joj se sjaje, oči igraju — rastopiti će se od dragosti. Ej, nije šala; Joza Tomičin najači momak u selu uvatio se do nje, a Fema Petrova pozelenila od ljutavi. Mandi sve srce poskakuje, a nemož jezika umirit — bit će vraga! Manda je započela, al ni Fema ne će da zaostane — prepiru se sve u pjesmi. A momci i djevojke po-

mažu obadvojima i sve misle, tko će koga nadpjevati? —

Malo podalje u hladu sjeo učitelj na jedan panj, a kraj njega namjestio prijatelj mu svoj slikarski stalak, pa slika.

Nekoliko se ljudi primaklo, pa gledju sa strane, razgovarajuć nešto po tiho, a Savo, u kog valjda uzmanjkalo duvana, prikučio se sasvim iza ledjiju, pa sve pazi i čeka dok gospoda bace čikove.

— O, Savo, zar si ti tud?

— Jelte, gospodine, a šta će ovo biti? — pristupi Savo do njih, razmatajuć čik, da ga strpa u lulu.

— Vidiš — slika.

— Jelte, gospodine, a kud će on s tim?

— Pa kud bi, objesit će o duvar.

— Šta će to biti?! — izdere se Marko, koji se najednom odvažno približio — i udari rukom po platnu.

— Čovječe božji, zamrljat će te mi sliku.

— Šta će to biti, pitam ja tebe! opet će Marko.

— A gdje smo se mi, kume, pobratili — okrene se slikar k njemu, pa ga pogleda nasmješljivo.

Al nemož ti Marka smesti. Uvjeren je on, da je u prâvu, pa sad da sam ban dodje pred njega, ne bi ga stavio u nepriliku.

— Šta će to biti, reci! — Plan, jel?!

— Kaki plan?

— Znam ja već kaki! — Eto plan od našeg sela!

— Pa šta bi njemu plan od našeg sela?

— Zna on šta bi. A znam i ja. Al prisjest će njemu praviti planove — i Marko digne šaku, pljune, pa se vrati opet k drugima.

— Pa šta će to vama, gospodine? —

upitat će čiča Mijo, ko malo miroljubivo, slikara.

— Dopada mi se, pa hoću da imam.

— A vama se baš naše selo dopada? — — E, pa nije rdjavo naše selo. Samo da nije bajir — —

— To je baš i lijepo na slici. Vidite, tako će se moći cijelo selo naslikati — prihvati učitelj.

— Ma, gospodine, razumim ja, što vi kažete. A oće l' on za oto dobit šta?

— A šta bi dobio, ča Mijo?

— A šta ja znam — Novaca — šta li?

— E, pa dobije se za oto i novaca. Al ovo ću ja objesit u moju sobu.

— A tako što. Onda će to ostati vama? — A recite vi meni, gospodine, je l' istina, da ima vaka figurica od Anke Musića —?

— Nema od Anke, van od Save.

— E, znam ja, da ima od Save.

Al kažu, da ima i od Marka Zolića i od Anke i — ma, da je već pô sela gotovo.

— Nema, ne, ča Mijo. Samo od Save.

— Ma tako vi meni kažite. — Pa šta li je on to baš Savu? Zar mu se Savo najbolje dopô, šta li —?

— Pa zar nije zgodan? — nasmija se učitelj.

— Ma onaki kljakavi i truljavi — — Ta zar nije? Baš je svakaki...

Sunce se stalo spuštati, pa uprlo baš koso. Ne može se više slikati, pa će i oni malo do kola, da gledju. I ljudi se već napripovijedali o svem i svačem. I što je bilo i što će biti i što nigda ne može da bude.

Knez poslagao papire, pa sve još nešto pregledavajuć bliži se kolu, a Marko, ta za njim.

— Eto, gospodine, knjige — knez

će, izabrav nekoliko pisama, a Marko, ko zmaj:

— Kakove su to knjige!

— ? ! —

— Vidit ćemo mi već, kakove vi to knjige dobivate — zagrozi se šakom, mrk, kao usud.

— Bome, Ivša, eto žandara po te — nasmija se knez mladom momku, koji baš htjede, da se uhvati u kolo.

— A šta je? — Zastane Ivša, pa podje uz kneza spram crkve.

— Eto, gle, šta je. Dvaput te zvali, a ti ne došo. Sad će oni po te.

-- Nisam ni znô.

— Pa to je. Danas došle obadvi pozivnice. Da budu prvo poslali. —

— A, od volje im — slegne Ivša rameni.

— Je l' to rad babe Klare —? Čiča Mijo baš sve znati mora.

— Vald' je.

— He, he, he, baš si bio mudar.

Otresô babinu krušku, pa prodô mošt, a ti babo zijevaj — nasmija se baš od srca čiča Mijo.

— E, Ivša, spremi se — porugljivo će knez, a Marko ga prekide pakosno:

— Ne će sam.

— A da ko će s njim? 'Oš li ti?

— Znam ja već, tko će.

— I — i, pa ti Marko baš sve znaš! — približi se ča Mijo, ne bi l' još više doznao.

— A je l' Marko, kud si ti ono noćas žurio? — zašapće Savo.

— Kud sam? Vidit ćeš.

— Vidio sam te, kad si se jutros vraćao odnekale — opet će Savo, ko tajinstveno.

— Alaj, ljudi, al će bit komendije! — skoči Marko, tarući si zadovoljno ruke, kao da se sad na ima nešta izvanredna dogoditi. Ljudi poustajali i skupili se oko njega, da čuju, što li to Marko zna, a oni ne znaju. A Marku

sve srce raste od radosti, kako će sve zablenuti. Al ne će on da odma sve kaže. Samo se grozi šakom i viče: Pokazat ću ja njemu, kako se plan vadi od našeg sela!

Šta li je to Marku, misle ljudi, a ne znaju, kako bi iz njega izvukli. Al da, Mijo, kad on sad ne bi saznao, šta to Marko ima — ta bi si jezik pregrizô. Privuče se do njega, pa će znalično.

— A šta ćeš?

— Šta ću?! Javio sam — otsječe Marko, kanda si nožem, pa pogleda na okolo.

— A koga si javio? — nasmija se knez.

— Koga?! — Meštra i onog drugog. —

— Je si l' ti to noćas? — gurne ga Savo laktom.

Marko potvrdi glavom, pa nastavi važno: Dat ću ja već njima! Kad smo

mi bili u Bosnoj za »kupacije« naidemo mi na otakoga.

Naš stražmeštar samo: »auſ«, a mi: pucaj! Ni danìo nije više.

Mijo: A zašto ste ga?

Marko: Vadio plan, eto ko i taj — pa slô u drugo carstvo.

Savo: Pa šta to treba drugom caru?

Marko: Zna on, šta mu treba. Eto, bit će rata. A on onda sve po planu zna s koje mu je strane laglje navalit.

Mijo: A meštar kaže, da će to njemu bit, da će vjesit u sobi.

Marko: Nije meštar lud, da bi tebi išo kazivat. — Šta će mu baš naše selo?! — Ima ljepših figurica, što majstori po selu nošaje, pa mogo bi si onaku kupit — — A de ti meni reci, zašť bi on baš cîlo selo —? Marko potrča do panja na kom je prije sjedio učitelj sa svojim gostom, a i drugi podjoše za njim.

E, gle, odavle se baš najbolje vidi — cîli plan.

Ivša se postavio iza njega, pa i on gleda: E, ljudi, ima Marko pravo. Pa mogo je on iz koje druge strane uzet, a ne baš vudikar.

Marko gleda slavodobitno: A?! — A zašto on to pravi na platnu?! Jeste vidili! — Sve su figurice od papira — a on na platnu. A?! Poznam ja to — tako je i onaj. — Papir bi se poderô, a ovo ne more.

Knez: Čuješ, Marko, kažu, da je i tebe metio na platno. —

Marko: I jê. Sve će on nas metit. Već ima pô sela. — I tebe je. — A onda će to sve lipo zavit, pa poslat drugom caru.

Savo: A je l', Marko, mord' je to onaj isti?

Marko ga prezirno pogleda: Ti s' lùda! Gdi bi bio, kad smo ga ubili.

Savo: A je l', Marko — oće l' i ovog ubit?

Marko: E, bome, ne ſali mu. Il' štukauz, il' zrno.

Sunce zapalo. Lijepa je ladovina. Kolo se malo razredilo. Odoše cure, da se presvuku. Samo neke, kojima nije žô svečanoga ruha, pa žene, koje tek dodjoše, još uvijek igraju. Stipa gajdaš objesio svoju kozu o šljivu, pa se i on uvatio u kolo, nek i on malo poigra. Naduvat će se još do potlam ponoći. Iz duše, ne igra se tako lîpo uz Tominu tamburu, ko uz dûdu, al nek se dîte malo uči svirat. Ne more ni Stipa uvik. Pa tko bi onda, kad Stipe ne bi bilo!

Momci se malo uzobistili — sad će oni svakojako: Ajd, sad ćemo po brčanski, pa po odvorački. — Sviraj Tomo! Ej, Tomašu! — Al ipak najvole po zdenčanski — to je ko najljepše.

Starije žene odoše, da namire goveda i bravce, pa će se onda opet vratiti, da još koji čas posjede uz mladjariju — a onda će u krevet. E, starost, starost. — Nije to, ko nekad, dok si bio mlad. — Sad moraš u krevet tako reći s kokošma. — A mladež će do zorê. Pa nek im je. Samo jednom si mlad — —

Ozdola iz šljivika dovukla se žena Tome Kuzmanovića, pa sve nekom domahuje; kô ne da joj se bliže. Onda se došulja iza učiteljevih ledji, pa zovne tiho: gospodine. — I opet mane rukom. Ovaj se digao i pošao spram nje, a ona ga uhvati za rukav i povuče na stranu. Ogleda se uokolo, ne sluša li tkogod, pa zašapće:

— Je l' onaj od sigilacije?

— Tko —? zapita učitelj, ne shvatajuć, što ona to hoće.

— Ma onaj gospodin — i pokaže rukom slikara.

— A što vi to pitate?

— Ma je l' on od sigilacije —?

— Kako — od siguracije?! začudi se učitelj.

— Ma, da. Kažu, da je jučêre plan od našeg štaglja uzimo. Pa se mi bojimo, da nije njega sigilacija poslala, što nismo već dugo platili —

— Ta nije. To je moj rod — nasmija se učitelj. A ženi sasvim odlanulo.

— O, a ja se već pripâde, da će nam štagalj muntati —

— Kneže, o, kneže! — dotrkao mali Čedo vas zaduvan.

— Evo žandara.

Marko, kanda ga tko nožem, skoči na put pred njih. Za čas evo ga s dva žandara, pa ravno spram učitelja. Pogledav ga slavodobitno zgrabi slikara za rame, da mu nebi uteko, pa poviče: Evo, to je!

Žandari se pogledaše, ko pitajuć, a onda se jedan okrene učitelju.

— Oprostite, gospodine, imademo nalog, da nekog sumnjivog čovjeka, koji se nalazi u selu po nekom tajnom poslu, dovedemo u kotar.

— Ako vi pod tim mislite mog prijatelja, onda vam je bio trud uzaludan. On je kod mene i za njega ja odgovaram.

— Ako je tako, onda vi preuzimate krivnju na sebe — reče žandar i oba pozdrave, pa da će otići.

Marko, koji je sve čekao, što će to sada biti, skoči bijesan, pograbi žandare i otimljuć se s njima stane vikati:

— I vi i vi s njima držite! — Al pokazat ću ja i vama! Valaj će vas stajat vaše službe! . . . Držite ih, ljudi, da ne uteknu. — —

Svi se bili sakupili oko Marka, al nitko da mu pomogne. Neki se smiju i rugaju, a Marko bijesni; grozi se šakom

žandarima, koji mu se oteše, pljuje oko sebe, grdi i općinu i kotar i cijelo selo. Onda nabije šešir na oči i mrk kao vuk otputi se cestom spram svoje kuće.

NEDDINA

POVJEST.

HAMBURG 1903.

Na jednoj od osamljenih klupa nevelikog lječilišnog parka počivala je mlada gospodja. Svjetla haljina, što obavija to slabašno tijelo, čudno je pristajala onom mirnom izražaju njena lica.

Svud naokolo bilo je pusto, samo se vjetar poigravao hrpicom suva lišća. Od časa do časa spustio bi se koji veliki, izgorjeo, zgrčen list.

I opet je tako jedan pao. Polako se spustio na njeno rame i kliznuo joj na krilo.

Prestrašeno se zazurila u njega. Ni da okom trene. Oko ustiju tek nešto joj zadršće. List je ležao miran i zgrčen, onako tamno smedj, izgorjeo od sunca, ko kakva mrlja na njenoj svjetloj odjeći. Onda se vjetar zaletio kroz njezinu ko-

su, poigrao čipkama na grudima i list nečujno padne na stazu. Nedda se prene i kao oslobodjena od teška tereta protegne mučno tijelo i uzdahne.

— — Poput lukava, objesna dječarca, što se povalio na zemlju, šuljajuć se tako, da iznenadi svog suigrača, zatrčao se vjetar, zgrabio iznenada izgorjeli list, osovio ga na čas, kao da mu hoće reći: ja sam to — pogledji me — onda ga zahvati i ponese korak dalje.

Nedda je nepomično gledala tu malu igru i samo joj se strah zrcalio u duboko upalim očima.

— — Opet se uhvatiše u koštac. Jadnik, zgrčen i suv, njiše se kao starac, komu klecaju koljena, a onaj drugi sve se smješka i igra, ko mlado, objesno mače. Podvuče mu se pod ledja, digne ga u zrak i prevraća njime, kao da ga odbacuje s ruke na ruku. Na zaokretu u drugi drvored, spusti ga na zemlju,

osovi na suhu peteljku i kao da ga je drugom rukom udario u šiju, svine ga na čas — i nestane ga u zavoju. Bilo je, kao da se još na rastanku duboko poklonio i tako se oprostio.

Gospodja Nedda dugo je još gledala u ono mjesto. Najednom joj stadoše pred očima potitravati žuti kolobari, pa sve veći crveni i onda se razidje sve u tamne mrlje. Naglo se osovi i prihvati rukama naslon klupe.

Ovo je već treći put, što ju je ovako zahvatila omaglica.

— Dakle se u istinu razvija neka bolest. — A još do nedavna nije mogla vjerovati u kakovu opasnost.

Mozgom joj prodju sve one muke, što ih je u potonje doba prepatila. Sjeti se onih besnenih noći, kad je očekivala njega, pa opet onih, kada ju je san bježao i ako je on bio uz nju. Sve joj to prodje časom ispred očiju. I ko-

načno posljednji dani prije njena dolaska ovamo.

Sve njegovo znanje, sva njegova briga ne bijahu kadri utišati ili ustaviti boli.

A ipak, ona bi htjela da još živi. Ona je polazila ovamo, a nije vjerovala u svoju bolest, nije vjerovala ni onda, kad joj je liječnica prve, dane iza njenog dolaska, onako ozbiljno i materinski razlagala i svjetovala, što da čini. Uvijek je još mislila, da je to sve tek onako na vrijeme, prolazno i da bi samo od sebe moralo proći. Istom otkako se stadoše sve češće javljati ovakove omaglice, stane se zabrinjavati.

Osam se već dana muči s jednom mišlju. Osam dana; i danju i noću bavi se s njom i ne može se odlučiti.

Zar ono, što je ona krila duboko u svom srcu, zašto nikad nitko nije znao, ni čuo, zar to, da povjeri nekoj sasvim stranoj osobi?

Istina, ne može si tajiti, da ju je ta liječnica sasvim osvojîla. Znade. da ona to ne traži s kakovih nelijepih uzroka, da ju nije na to navela znatiželja ni išto slična. »Klica je vaše bolesti duboko u vama i ništa se ne može učiniti, dok joj se ne nadje pravi uzrok. Pokušajte — ocrtati barem u glavnim crtama vaš život. One sitnice, kojima vi možebiti ne podajete nikakove važnosti, mogle bi olakšati meni i vama više od polovice. Vaša bolest ne datira tek od danas, ni od prije mjesec dana. Naći treba onaj prvi zametak, onu najdublju klicu i onda se tek možemo nadati uspjehu — —« Tako joj je nekako govorila, a Nedda je svaki dan ponavljala te riječi, ne bi li se tim laglje odlučila na ono, što joj se pričinja tako teškim i nemogućim.

Noćas ju je opet ta misao zahvatila, ali snažnije nego inače. Kad je lijegala u krevet, pao joj pogled na

njegovu malu sličicu u medaljonu, što ju je objesila povrh ormarića kraj svoga kreveta. Dugo je gledala one mirne i ozbiljne crte njegova lica i tu joj izbio pred oči čas njihova rastanka; Njegove tihe, isprekidane riječi, dok joj je pružao ruku: Nedda ozdravi — učini sve, da ozdraviš — i dodji, dodji zdrava. —

Cijelu minulu noć — dok se nemirno prevrtala po krevetu, tražeć uzalud san, — zvučile su joj te riječi u ušima, bòle ju, kao tisuć iglica, mučile i pred zoru digle prije reda iz kreveta.

Odlučila se, al samo nije mogla više obastati u svojoj hotelskoj tamnoj sobi sa teškim zastorima Tjeralo ju nešto napolje, u svježi zrak i prvo svitanje dana — i tu se nadala naći u svojim mislima nešto, što će ju učvrstiti u njenoj odluci.

— — — — — — — — — — —

Već je davno svanulo.

Dolje sa drugoga kraja parka, gdje je bila lječilišna gostiona, dopre do nje povik, kao da netko zove gostioničkoga slugu, onda se začuje lupa raznih vrati; od nekuda zamnije i polutiho fićukanje, pa opet razni povici.

— — Evo je dan — Svijet se budi. Sad će za koji čas oživjeti park i cijela okolica od gostova. Doći će i ovamo. — -

Nedda umorno ustane, privije jače uz mršave pleći tananu maramu i upravi spore korake spram svoga stane.

I.

— Ne pamtim, tko mi je bio majka, al dokuda siže moje sjećanje, pa još i sada nakon toliko godina živo mi je pred očima dobro staračko lice moje bake. Druga je osoba iz moga sjećanja visoka gospodja, koju sam nazivala tetkom i za koju mi rekoše, da je sestra

moje majke, a kći bakina. Neznam zašto se je nje baka toliko bojala, a sad mi pada na pamet, možda s toga, što baka nije imala gotovine, do li ono malo kućice i vrta, od čega se nije moglo živjeti, A sjećam se i sada, da je svakoga prvoga u mjesecu dolazila tetka; točno pregledala račune, što ih je poslao pekar, mesar i mljekarica — i isplatila ih točno do novčića. Novaca nam (mislim sebe i baku, jer sam bila u bake) nije nikad ostavljala. A zato bi baka u ljetu prodala iz vrta kojiput salate il kelja, kojiput ribiza il krušaka i onda je u našem prozoru bivalo uvijek naranača, a u bakinoj ladici pokraj kreveta bonbona po više vrsti.

Moja je tetka stanovala na drugom kraju grada, kuda se je moralo ići preko rijeke, a svakog me četvrtka baka pošiljala k njoj, jer je ona tako naredila. Mi smo u opće samo ono radile, što je tetka rekla.

Kad bi me baka opremala, poravnala bi mi kosu, pa opravicu, poučila me, da ne smijem držati pognuto glave, nego treba gledati ravno preda se — i po stoti put bi mi kazivala, da ne zaboravim tetu poljubiti u ruku. Ja bi se onda otputila pognute glave (nisam se toga mogla odučit —), a kad bi došla pred kuću, u kojoj je tetka stanovala, stala bi uz ona velika željezna vrata, kojih nisam mogla otvoriti, dok mi ne bi koji prolaznik — opaziv me ondje — otvorio i pustio me unutra. Tetka bi me svaki put promotrila od glave do pete, pružila mi ruku na poljubac i rekla: idi u moju sobu, ja ću odmah doći.

Ja bi se stisnula na divanu, zagledala se u veliku sliku, koja je prikazivala tetku u širokoj krinolini sa tankim strukom izrezanim na grudima i ramenima, a do nje je stajao visok muškarac,

duge brade. To je bio njezin muž, koji je ali skoro iza vjenčanja umro.

Poslije nekog vremena otvorila bi se vrata i tetka bi me zapitala, jesam li gladna i hoću li kolača, na što bi ja uvijek odgovorila: hvala. Išlo mi je preko srca. Nisam bila gladna, al kolača bi ipak jela.

Jednom, kad me je opet tako pitala (a to je bivalo uvijek) desila se u susjednoj sobi kukarica i ona će ko u šali tetci: »tko pita, rado ne daje«. — Taj mi je put tetka donijela dva komadića, ali već slijedeći put bilo je ko i prije. Nu od tog me dana uvijek, kad bi odlazila kući, dočekala na stubama stara kuharica; pogladila bi me po kosi i turila mi u ruku zamotak s kolačima.

Kad bi se ja već dosta dugo nagledala tetkine slike u krinolini, opet bi se otvorila vrata i teta bi stupila unutra, noseć na drvenom pladnju svježi sir, zamotala bi mi ga u papir i rekla:

»Na, sad idi kući — pozdravi baku« — i pružila bi mi jednu ruku na poljubac, a drugom bi mi stisnula u šaku četvorku za mostovinu. Jednom sam joj rekla, da ja još ne plaćam mostovine, nu slijedeći put mi je opet dala — a ja sam otada uvijek uzimala novac.

Takvi su eto bivali moji posjeti svakog tjedna jedanput.

Ostale sam dane ili čeprkala s bakom po vrtu ili smo sa susjedovom Minkom i bratom joj Edom igrali špekulja, skrivača i lovenka.

Prve dvije godine rado sam išla u školu. Imali smo učiteljicu mladu, koja me zavoljela, jer sam bila mirna i marljiva, a ja sam opet mislila, da ona prvo nego podje u školu snidje s neba, a i opet poslije, da se vraća onamo. Treće me godine premjestiše k drugoj učiteljici, koja nas novo pridošle nije voljela. U meni je smalaksala volja za učenje, a kad me jednog dana postavi,

da stojim za pločom, akoprem nisam bila kriva, javila se u mene školska bolest. Sad bi me »boljeo« želudac, sad glava, a dobra baka mislila, da je to od prevelikog učenja, pa me ustavljala kod kuće. Dakako, da tetka o tom ništa nije znala, a kad ja četvrte godine ostanem neispitana, imala je baka dosta posla, da ju uvjeri, kako je bolje, da ostanem jednu godinu kod kuće, jer da i onako nisam prejaka, pa ću se bar malo oporaviti.

A kad je i ta godina prošla i ja položila nekako ispit, budem zapisana u viši razred. Bilo nas je četiri djevojčice i tri dječaka. Nu čemu, da sve to spominjem? Spomenut ću samo, da me je od toga dana tetka smatrala za odraslu i odredila mi mjesečno tri forinte, kako je ona rekla za pera i papir, a ja sam ih zapravo ostavljala kod židova za pralinese.

Nas smo se četiri dobro slagale, te smo bile nerazdružive u školi, dok smo opet ja i Marija vječno bile zajedno. Sad bi ona poslije škole sprovela mene kući, pa ajde da deklamujemo koju pjesmu tako, da bi sirota baka pobjegla ča u bašću, da ne sluša naše vike. Onda bi opet ja nju sprovela kući, pa opet ona mene — i tako bi se sprovadjale do noći. Poslije se našemu društvu pridružio i Edo. U mene su bile koščate, čvrste ruke i za to me prozvaše Akilom (baš smo u ono doba učili grčku povjesnicu.) Mariju okrstismo Andromachom, a Paula i Roza uzeše za sebe imena Paris i Jêlena. Edu, koji je umio plesti mreže i graditi čamceve (otac mu bio pomorski kapetan) prozvasmo djedom, a Gina, visoka, mršava djevojčica, koja je poslije došla u naš razred, bude nam babom. Tako je naša — obitelj — složno živjela, budi da se uroti protiv učitelja, budi da priredi

kakvu god komediju. A i opet bi jedan drugomu pomogao šaptati ili bi mu tako nastavio knjigu, da može čitati, kad ga učitelj prozove.

Al onda se uzbude nešto, što kako mi se čini, nije ostalo bez posljedica. Bilo je nekako u studenom. Ja sam imala da izvezem za tetkin imendan stoljnjak. Dan, do kojeg je trebao biti gotov, sve se više bližio, a ja jedva svrših polovicu. Edo je od svoje sestre naučio sve ženske poslove, pa mi se ponudi, da će mi pomoći. Baka se tomu nije protivila, jer smo u njezinim očima još uvijek bili ona ista djeca, koja su se još nedavno igrala lovenka i špekulja.

Tako smo opet jednog dana sjedjeli kraj prozorom za malim stolićem i časak se odmarali, a Edo se baš »producirao« oponašajuć oroza, onda grlicu, pa prašćiće — kad eto tetke.

Mora, da je poslije toga imala važan razgovor s bakom. Tetka nas poslala u bašču, a kad je poslije otišla, reče mi baka, da se ne trebam više žuriti sa stoljnjakom, a ako ga i ne ću moći svršiti, dati će vezilji, pa će već biti na vrijeme.

Poslije toga se zbilo slijedeće:

Kad sam se jednog dana vraćala iz škole, opazim kraj mosta Edu, kako se sprema, da se čamcem preveze na drugu stranu.

Sjetila sam se, da mi je baka zabranila ići s Edom, jer da se ne pristoji, da se djevojke druže s dječacima, ali moja želja prevesti se preko rijeke bila je tako jaka, da sam na čas zaboravila na tu zabranu i snišla u čamac. Što je to na koncu — tješila sam se — za pet časaka bit ću preko, a ne mora baka baš i sve doznati. Bilo je to prvi put, što sam htjela nešto zatajiti.

Veselo i bezbrižno stupila sam u sobu. Nu u to me baka, koja je stajala iza vratiju prihvati za ruku, zaključa vrata i stane šibom mlatiti. Još nikad je ne vidjeh takove. Drhtala je na cijelom tijelu, a ruka, u kojoj je držala šibu, bila joj sasvim klonula, tako te se šiba jedva doticala moje suknje. Tek iz prigušenih povika, mogla sam razabrati, da me je netko vidio, gdje sam se vozila u čamcu i rekao, joj, da se s »dečkima potepam«.

Od toga mi je dana i baka postala tudja, a ja sam stala razmišljati, zašto li mi se brani družiti s Edom i što se to preda mnom taji? o tom me je uvjerilo ono nekoliko riječi, što sam ih jednom uhvatila iz tetkinog razgovora s bakom: »treba je čuvati —«.

Nisam znala, što je to, od česa me treba čuvati, ali nije dugo potrajalo, pa mi se i ta tajna otkrila.

Bilo je na sam Uskrs. Kako već spomenuh, ja i Marija bile smo nerazdružive, ali u zadnje doba nije me baka mnogo k njoj puštala. Zašto — to nisam znala. Prvi je dan bila Marija kod mene, jer se baka držala strogo starog običaja, da se bar prvi dan blagdana ne smije od kuće. Za drugi smo ju dan nekako namolile, te sam ga smjela probaviti kod Marije. U nje je bilo više manje braće, pa smo se tako i zabavili, te nismo ni opazili, da je već pao mrak. Upravo, kad se sprêmiše njeni roditelji, da će me sprovesti kući, otvore se vrata i unutra stupi tetka, sva bijesna, zgrabi me za ruku i izvede van. Cijelim putem nije prozborila ni riječce, a ja sam sva drhtala s neka nepoznata straha.

Sjećam se, da mi je, kad smo došli u kuću, bio skinut zastor sa one nepoznate tajne i to na tako brutalan način, da mi još i sada, kad se toga

sjetim gorko u duši. Znam, da sam onda mnogo plakala, znam da je onda u meni prestalo živjeti bezbrižno, veselo dijete, a stao se javljati kukavac čovjek.

II.

Tetka moja nije bila škrta i ako je o svakom novčiću vodila točan račun. Kad sam svršila srednju školu, odluči me poslati u Zagreb, da izučim za učiteljicu, a da budem sačuvana od »pokvarenosti svijeta«, smjesti me u samostan. Različito je, kako samostanski život djeluje na mladu dušu. Promatrala sam moje drugarice, koje su, kad smo se prve godine sastale, bile sve jednake. A kako se to s vremenom mijenjalo! Ona vječna molitva, post, česta ispovijed, pa beskonačne prodike o gnjusobi svijeta, o grijehu, o djavolu, koji neprestano obilazi, da smami slabe duše,

pa vječne denuncijacije, anonimna pisma, u kojima se javlja, što je ta i ta externa učinila i poslije toga istrage, preslušavanja, grožnje, -- sve to nije moglo proći bez utisaka. Slabe bojazljive duše predale bi se ubrzo sasvim molitvi. U ovom vječnom strahu pred paklom i u vječnoj bojazni, učiniti samo jedan korak, pomisliti jednu misao, a da uza to ne osjete strah: nije li to grijeh? — postadoše automatima, koji su u snu i na javi mîcali usnama, šapćući molitve.

Sjećam se Andjele Blažićeve, koju su nam sestre stavljale za uzor, ma da je bila inače slabo nadarena. Ovîsoka, slabašna crnka, vječno je klečala pred oltarom Majke Djevice, sa uzdignutim, sklopljenim rukama. Na čas, dok sam ju gledala, činilo mi se, da cijelu svoju dušu daje, a onda sam opet vidila samo golem strah, strah pred nečim neizvjesnim, al tim strašnijim. I dok sam ju

onako gledala, gdje joj laloke smalaksavaju, a usta joj se sasvim osušila i zaludu ih kuša jezikom ovlažiti, kad se i ovaj već osušio, a ona još neprestano, hvatajuć dah poput ribe, dalje nastavlja — svaki sam čas morala misliti, sad će se srušiti î izdahnuti.

Druge, vanjskim utjecajima manje pristupne naravi, koje se znadu svagdje snaći, koje znadu računati s prilikama, postadoše licemjerne. Je li trebalo moliti, molile su »skrušeno«, ko andjeli; je li prošla koja učiteljica, takovom su joj »iskrenom« ljubavlju cjelivale ruku, da bi teško bilo posumnjati o toj iskrenosti — ma da ih nije nimalo smetalo čas kasnije, reći joj za ledjima: kolera! Sretne su to naravi, koje znadu uhvatiti život s prave strane.

Ja sam samo gledala širokim očima da mi ništa ne izbjegne i po malo se u meni stala javljati mržnja. Ja sam počela mrziti ljude, što su tako beskarak-

terni, prevrtljivi, nestalni; zamrzila sam svijet, onaj gadni, crni svijet, kako su nam ga prikazivali u onim bezbrojnim propovjedima; — nu najviše sam mrzila tijelo, kojemu cijeli svemir služi. Da mi je bilo moguće, ja bih bila smrvila moje tijelo, zgazila ga u prah. Oh, kako sam ga silno mrzila! I tako je ta mržnja bila jaka, da me još i sada obuzela, akoprem su moje misli od onda promijenile. Ja se nisam odricala od dobroga jela na slavu Božju, kako nam se to preporučalo, nego iz mržnje spram svoga tijela, da ga ne razmazim. Meni je bio mrzak stisak ruke ili cjelov, kod kojega bi čovjeka prostrujila toplina — dá, tako je velika bila moja mržnja, da sam i istu prirodu htjela skučiti pod vlast moje volje —

Moje me drugarice nijesu voljele. Za jedne sam bila ohola — i to ih ljutilo; druge su opet mislile, da sam »uhoda«, što sestrama dojavljuje nji-

hove nedopuštene čine i razgovore. Za to se u mojoj blizini uvijek šaptalo, pa bi koja ta i bacila čudan pogled na mene, da vidi je li prisluškujem.

Ja im se nijesam umjela približiti, jer nisam imala s njima ništa zajedničkoga, ma da me je to sumnjičenje isprva boljelo. Al brzo sam preturila i tu sićušnu bol. Ja sam se uzdigla nad nje. O, kako su bile malene, malene te dobre dušice, što su se do suza radovale novoj haljini, što su dane i dane znale uzdisati za lijepim šeširom ili kakovom vrpcom; što su u pokladno doba dršćućim srcem očekivale subotu, kad će se moći obući u krabuljno odijelo, pa letiti u naručju svoga »zartla« dugom dvoranom, gdje su uz zid posjedale sestre u crnim haljama i bijelim kapama, da i one užiju dijelak veselja objesne mladeži.

O, kako su bile niske i malene! Kako je malo bilo potrebno, da usreći njihovo srce . . . ! A ja, koja sam umjela

na sve to sprezirom gledati, ja, čija jc duša bila tako ogorčena, da ništa nije moglo biti tako močno, da ju razveseli; čije je srce bilo tako napunjeno mržnjom, da ništa nije bilo tako veliko, a da ga ublaži — ja sam bila silna, velika. Stajala sam na piedestalu, ko ponosna, mrka kraljica, što ništa ne donosi, do li studen, led i smrt. A da sam se mogla razdvojiti, ja bih bila kleknula pred sebe i poklonila se svojoj »veličini«.

III.

Mjesto, u kojem me namjestiše za učiteljicu, bilo je malo selo u našem Zagorju. Dosta udaljeno od grada i željezničke postaje, al inače u lijepom i »sretne« bi duše rekle romantičnom kraju. Mene nije romantika toliko zanašala, jer sam i to držala nekim razma-

življanjem tijela —; lijepo i ugodno djeluje na ćutila, dakle i na tijelo. —

Mene je zadovoljavalo, što nisam osjećala nad sobom nikakova gospodara, što sam mogla živjeti onako, kako sam htjela. Stanovala sam u župnika, dobroćudnog čovjeka u 40 godinama, s kojim bi se vidjevala jedino kod objeda i večere. Drugo sam vrijeme boravila u svojoj sobi čitajuć knjige, koje mi je donosio rodjak župnikov, koji je stanovao u susjednom selu.

Bio to čovjek u tridesetim godinama, kojemu se ali već nad uhom javljale sjedine, što mu je podavalo mnogo stariji izgled. Više je godina probavio u Beču na medicinskom fakultetu, a kad se prije dvije godine vratio, pa dobio župnikovom pomoći mjesto liječnika u ovoj općini, sasvim se smirio i počeo provoditi život trijezan i tih, posve protivan od dojakošnjega. Ja nisam s njime mnogo govo-

rila; jedno, što sam u opće bila šutljive naravi, a drugo što sam pred muškarcima osjećala nekakav neizvjestan strah, kao da je svako općenjem s muškarcem nešto grliješna, zabranjena — što li ja znam. Bit će, da je to bila posljedica onih vječnih pouka: »treba se muškarca čuvati, kao vatre«. — »Zehn Schritt weiter« — govorila je uvijek sestra Rozina; a nešto je bilo već i ono, kad mi je baka još kao djevojčici zabranila ići s Edom i u opće s dječacima.

Nu malo po malo nestajelo je u mene straha,

Ja nisam imala nikoga: Niti prijateljice, ni družice. — Nisam poznavala nikakovih radosti i počela sam se sve češće i više osjećati nesretnom.

U isto se doba stale u meni javljati sumnje i pitanja, na koja si ja nisam znala odgovoriti. Tako mi se nametnulo tko ima pravo; ja, koja prezirem sve i tako si sama uskraćujem svaku radost

— ili oni, koji sve shvaćaju s lake strane i upotrebe tako, da im koristl? A onda se dalje nastavljalo: koja je svrha mome životu — zašto u opće jesam?

Toliko sam puta u knjigama čitala, da je svrha žene brinuti se za pomladak — biti majka. Ja u sebi nisam osjećala ni trunka materinskog poziva — dapače, ta me misao plašila. Dijete, kojemu bi ja podala život, bilo bi dijelak mene, dakle bilo bi takovo, kakova sam ja. — A ja niti sam sretna, niti zadovoljna. Ja sam ko neki kamen, koji je tudjom voljom bačen u svijet, pa sad živi samo zato, jer mora da živi, jer ne može inače, pošto je ovdje. A da i ja isto takav kamen, koji će živjeti radi tudje — moje — volje turim u svijet — Ne, to ne bih mogla.

Da li koristim čovječanstvu?

Meni se činilo, da je to, što ovu djecu učim čitati i pisati više na štetu,

nego li na korist njima samima. Dok se je seljak držao jedino svoga pluga, bio je sretniji. Znao je, da mora obdjelavati svoju zemlju, pa će mu donijeti ploda, kojim će moći proživjeti zimu. Znao je, da mora imati ženu i djecu; znao je, da je Bog pravedan, koji će svakome po zasluzi suditi — i da mora nedjeljom ići u crkvu, da mu se pomoli. Sad nije tako. On vidi, — da nije primoran ostati kod svojega pluga, jer su se mnogi seljački sinovi visoko popeli. On se ne ograničuje na jednu ženu, jer vidi, da i gospoda tako ne čine. — On se više ne pouzdaje u slijepo u pravednost Božju, jer vidi, ako mu je brat uzeo komadić zemlje, da će onaj, pa bio i kriv dobiti pravo, koji je prefriganiji, dosjetljiviji. Seljak se je maknuo iz onoga, u čem je prije bio, a druge visine nije mogao dostići i sad koleba —; nit je ovo, nit je ono.

 *

A to sve otada, odkad je »kultura« dospjela u najzabitniju kolibicu.

Mnogi se još upitnik javljao, a najčestiji moj odgovor, što sam ga sama sebi dala, bio je: ne znam. —

U Karla (to je bilo ime liječnika, župnikovog rodjaka) je bio tako ljubak način općenja, da se moja plahost sve više gubila i neopazice razvilo se medju nama ono nježno drugovanje, što postoji izmedju braće, koja rano ostadoše bez roditelja.

Tako se često dešavalo, da bi poslije objeda, umjesto, kako je prije običavao ostati s župnikom (brbljajuć časak dok ovomu ne bi glava klonula na stol) došao k meni u sjenicu, gdje sam ja sada u ljetno doba čitala. Onda bi on uzeo knjigu, pročitao koje poglavlje na glas i nadovezao na to svoje misli.

A on je sve to znao tako lijepo složiti. Ono, što je čitao, s onim, što je on mislio i što je oko sebe vidio.

Sve je to kod njega bila jedna cjelina; nešto što se dizalo do zamjerne visine, a u isto doba je sve obuhvaćalo. Ako bi doletio kakav kukčić i spustio se pred nas, on je o njemu već znao nešto reći, tako, da je taj neznatni, sičušni kukčić, kojega prije nisam ni zamjećivala, dobio za mene vrijednost. Uvidila sam, da i on imade neku svrhu, za koju je opredijeljen, da imade neku zadaću, koju i ovako malen potpuno ispunja. Ako smo prolazili kraj kakova cvijeta ili travke, on bi se ustavio, gledao ju i opet bi onda o tom govorio, tako te je taj cvijet, travka i za mene postala važna, Ili se je iz šume javila ptica, ili bi zakuckao djetlić ili proljetjela zrakom grlica — sve je on to opazio — sve je volio. A nije ta njegova ljubav i spram najznamenitijeg atoma prirode proizlazila iz kakovoga ishitrenoga pjesničkoga zanosa, nego iz temeljnog poznavanja svega, iz pozna-

vanja prave biti, ishoda i svrhe svega živućeg i neživućeg u prirodi.

Koliki su mi ovakovi časovi uz njega bili dragi; uvijek bi me poslije uhvatila čama. — — Sve imade neku svrhu, sve znade put svoj i odredjenje — samo ja zar da nemam i neznam ničesa — —?

Ja sam po vremenu znala sve njegove misli. Poznavala sam njegovu majku i ako je još nikad ne vidjeh. Ja, koja nisam znala majčine ljubavi, zamišljala sam si ju kao jednu sveticu, pred koju bih bila rado kleknula, položila glavu u njeno krilo — i plakala. Zašto? ni sama nisam znala. Tako mi je srce postajalo meko i često mi se u ono doba oči napunile suzama, a ja sam teškom mukom susprezala jecaj.

Sjećam se, bilo je jednog popodneva. Spremila sam se izaći s djecom u šetnju, kad nekoliko koračaja od škole sastanemo njega. Pošao je k župniku,

nu onda se pridruži meni i tako podjemo zajedno. Hodali smo dugo šutke, dok su djeca, osjetiv se na slobodi u svježem zraku veselo ijuškala, pjevala i skakala. Morali smo prelaziti preko potoka i on koji je prvi prošao, pruži mi ruku. Nije ju odmah pustio, nego smo hodali časak tako rukom o ruku. Mene je u tom času obuzelo neko čudno čuvstvo, koje ne znam okrstiti imenom. Nije to bila nikakova drhtavica, kako se to nalazi u knjigama — ne, — ja ne znam — al meni se čini, takovo nekako čuvstvo mora dijete osjećati u naručaju majke. Takovo čuvstvo sigurnosti, bez brige — a u istom sam trenu osjećala, kako mi na oči dolaze suze. Za čas stigli smo do mlina. On je sjeo na jedan panj, a ja sam se, da sakrijem suze, zagledala u vodu, koja se preko nastavljenih greda lomila i pjeneć se silno brzala dalje. Osjećala sam još toplinu njegove ruke, a pred oči mi iza-

šla moja mladost samotna i pusta — Vidjela sam tetku, tu ledenu žensku, koja mi je uvijek pružala ruku na poljubac; sjetila sam se bake, koja je već odavna mrtva i njezino sam milovanje rijetko okusila, sjetila sam se svojih saučenica i učiteljica, koje me takodjer nisu voljele — i nisam više mogla suspreći jecaj. Ja sam se u opće u ono doba vrlo promijenila. Tako sam se osjećala osamljenom i bijednom, da sam često zaželjela živa stvora, komu bi mogla otkriti svoje srce, pa se onda isplakati na njegovim grudima.

Karlo me uplašeno zapitao, da li me je možda uvrijedio. Uvrijedio — on? Manula sam glavom da nije i ostala sam gledajuć u vodu. Spopala me silna želja, da pridjem do njega, da mu kažem sve, što me boli. (Što je to — sve — ja sama nisam znala). Znala sam, da bi me on razumio, da bi me znao utješiti, nu nešto kao da mi je željeznom rukom

zatisnulo usta, svezalo misli i ja nisam ništa mogla. Osjećala sam tek u grudima neku težinu, nešto kao da me stište, reže. Ja nikad nisam znala riječima izražavati svoja čuvstva, osjećaje. Možda je to bilo stoga, što se nikad nikomu nisam povjeravala, što nisam imala prijateljice, s kojom bi bila dijelila svoje misli i osjećaje. Možda stoga, što sam u opće malo s ljudima općila.

Poslije toga nije ga bilo k nama osam dana. Mene je to veoma uznemirivalo, jedno za to, jer sam se već bila priučila vidjeti ga svakog drugog dana, a drugo, što sam bila uvjerena, da su to skrivile nešto moje suze onoga dana; jer poslije, kad se moja bol stišala, a bilo već i vrijeme, da se ide kući — njega više nije bilo na onome panju.

Svakog sam se jutra budila s nadom, da će »danas ipak doći« i svakog sam večera lijegala s uvjerenjem, da sam ja uzrok njegovom nedolasku.

Tako sam se danomice mučila; smišljala sve moguće, što bi ga moglo zadržati tješila se najludjim mislima — da je možda kakav bolesnik u selu, pa zato ne može doći. Na časove me spopadao strah, nije li on sam obolio.

I onda je napokon došao.

Upravo sam raspustila djecu i stojeć na školskim vratima gledala za njima, kako će ići kući, kad ga opazim, gdje se od crkve primiče spram škole. U meni se onaj čas javilo samo jedno čuvstvo i to bijaše radost. Ja ne znam, što mi je on taj put govorio, ja ga nisam slušala. Čula sam samo njegov glas, tako drag glas, a u meni je samo nešto neprestano ponavljalo: došao je, došao je. - - —

Tek kao u snu spominjem se njegovih riječi, kojih ja u onaj par nisam shvaćala. Govorio mi je o nečem odlučnom i važnom, čime da se je cijelo ovo vrijeme, dok ga nije bilo, u mi-

slima bavio. On, da mi je sve to htjeo napisati i napisao, ali onda da se predomislio i radje sâm došao, da mi sve naustice rekne. — — Još je dugo govorio, nu kad je opazio, da ga ne shvaćam, da ga još uvijek ne razumijem, izvadio je nekakovo pismo i rekao pružajuć mi ruku: Ovo je sve za vas. Naći će te sve napisano i odgovorite mi — Z Bogom!

Prevrtala sam ga u rukama. Tako mi je bilo čudno. Što mi piše — —? Napokon otvorim. Bilo je samo par redaka. Pitao me, hoću li da mu budem ženom. Ženom! Kako je to čudnovato! I upravo je tako napisao. Ne, na to nisam nikad pomislila.

U prvi čas, kad sam to pročitala, da iskreno priznam, bila mi je ta pomisao malo smiješna. Kako da budem čijom ženom! Pa još njegovom. Ne, ne. Da mi je to naustice rekao, ja ne bih vjerovala, mislila bi, da sam krivo čula.

Ali ne -- ovdje nije moglo biti tlapnje. Držala sam u ruci papir, na kom je to stajalo pisano. I taj papir bio je od njega. Njegova je to ruka pisala. — Još do tada ne vidjeh njegova pisma. Kakova čudna slova. Ništa nema u njima jedinstvena; sve sami komadići, sami potezići. — --

Dok sam se tako zabavljala promatranjem slovi, padne mi najednom pitanje: a što sada. Ni časa nisam o tom sumjala, da je nemoguće ispunit njegovu molbu. Al, ako je nemoguće (a morala sam odgovoriti) nisam li onda izgubila dobra, iskrena prijatelja? — A što meni još osim toga preostaje? Sada, gdje sam jedva jednom našla nekoga, tko me je volio kao dobar drug — sada da se moram i toga odreći i opet ostati onako sama.

Bili su to doista teški časovi po mene. Konačno se ipak odlučih ne odgovoriti mu ništa izrična na njegovo pi-

tanje, nego mu razložiti, kako to ja o tom mislim.

Neznam odakle sam onda uzela snage da sam mu mogla sve to napisati, ali to znadem, da mu toga nikad ne bi mogla reći. Pripovijedala sam mu o mojoj mladosti, o rodjacima, o mom životu u samostanu, o mržnji na svijet i tijelo, o promjeni, koja je sa mnom nastala, otkada sam njega upoznala, o mom strahu, da će sada to prijateljstvo prestati, jer ja nikako nikako ne mogu da se zamislim u opće čijom, a napose njegovom ženom. Ja ne bih mogla biti ni supruga, ni majka, ni domačica. Da, to sam osjećala svakom svojom žilicom.

Dobro sam znala, da ono čuvstvo, što spram njega osjećam, nije ljubav. Ja sam sretna bila, kad je on bio uza me, kad sam mogla slušati njegov glas, al nikada nisam željela, da to neprestano traje. Mene nije nikada snašla želja za cjelovom, a onda jednom, kad

mi je ruka ostala u njegovoj, nisam osjećala nikakove prelesti. Bilo mi je samo tako njekud sigurno — sigurno, kao da sam zaštićena od svega. Ja sam željela, da bi se mogla isplakati na njegovim grudima, pa da me on onda utješi, pogladi mi kosu, kao otac ili stariji brat — al nikad nisam čeznula za njegovim zagrljajem, za ljubavlju, što je tako naravna izmedju muškarca i žene.

Već su se u selu stali javljati prvi pijetli, a ja sam još uvijek sjedila uz stol i pisala. Kad sam u jutro gledala za djetetom, koje je nosilo taj — kako sam ja mislila — kobni list, činilo mi se, da s njim isčezavaju i svi oni lijepi dani, koji se nikad više ne će moći vratiti — — —

Bio je školski praznik. Sjedila sam u svojoj sobi i razmišljala, kako će mi od sada teći dani. Od kuće u školu, iz škole kući i onda dalje na objed.

Slušati ću starog župnika, gdje pripovijeda o Bogu, o dužnostima — čovječanstva — o tom — kako treba, da samo ono činimo, što Bog zapovijeda, a klonimo se onoga, što Bog zabranjuje, pa ćemo sigurno doći u carstvo nebesko. — I o mnogom drugom. Riječi i samo riječi.

Nisam mu zamjerala, što je on ponavljajuć riječi katekizma »Zašto smo na svijetu«, držao u ruci masni puranov batak. Nisam mu zamjerala, što je volio u svom podrumu imati vina »na komu mačak sjedi« kako bi on govorio za ono najstarije i najbolje. Čovjek je kao i svaki drugi. A što ne umije govoriti nego sa sv. pismom — pa to mu je zvanje. Da ga je otac dao u krojače, on bi umio govoriti o vrsnoći latka, o kroju odijela, da ga je dao u postolare, znao bi, koja je koža najbolja itd.

Onda sam se opet sjetila Karla. — Kako su bili lijepi oni dani, dok je on bio ovdje. — A sada tih dana više ne će biti.

Na čas mi munula glavom misao: možda je to ipak ljubav, možda ga ljubim, a da i sama to ne znam? Ljubav? Da, ljubav — ali ne ona, koja je potrebna u braku. Ja bih možda rado, da mogu dane i dane boraviti uz njega, ali da mu radjam djecu — ne nikada — —

Dok sam se zabavljala tim i sličnim mislima, sjedeć kraj prozora i gledajuć, kako iz šume žuri mrak, začujem najednom, gdje su se otvorila vrata moje sobe i dobro poznat glas nazove mi »dobru večer«. Iznenadio me i više uplašio, a prva mi misao bila: on nije dobio pisma, pa je došao sam i to po usmeni odgovor. A ja mu ne bih ni zašto ništa mogla reći. U toj me misli još više ukrijepilo to, što sam u nje-

govom glasu osjetila neki prizvuk veselja, koji si nisam mogla protumačiti.

On je prišao do mene, prihvatio mi obje ruke, privuko stolac i sjeo meni naprotiv. Ja se nisam usudila svrnuti pogled na njega; bilo mi je, kao krivcu, koji čeka svoju osudu — — Što da mu reknem, kad me bude pitao — —?

U to je on već prihvatio, kušajuć da mi zagleda u oči: Ja sam pročitao Vaše pismo — — — Naglo sam se se okrenula i pogledala ga, htjela sam ga pitati, ali ne smogoh ni riječce. On je valjda pročitao pitanje u mojim očima i rekne veselo: — — i eto — došao sam.

Opet me je taj veseli prizvuk začudio. Nisam ga mogla razumjeti — da, malo me je u tom času vrijedjao. Ako se on raduje, što sam ga odbila, onda ili se je sa mnom šalio, ili — ili — Ja sama nisam znala što. To mi dade snage, te ga zapitam malo jetko:

— I vi se radujete —?

— Radujem — što više, ja sam sretan.

— Tako —? izmucam i stupim brzo k prozoru, jer su mi se oči napunile suzama.

I on se dignuo, uhvatio me za ruku, a ja se u tom času ne mogoh uzdržati, nego stanem glasno jecati. Čula sam, kako me je molio, zvao imenom, zaklinjao da se umirim, ali ja ne mogoh ustaviti suza — osjećala sam, kako mi u grudima biva laglje. Konačno se ipak umirim. Mislila sam. da je on već otišao i dignem se, da ću po svjetlo, kad začujem njegov glas:

— Nedda — kako da vam rečem? Ja sam bio tako veseo. Pročitao sam vaše pismo, Nedda! Kako sam vas vidio cijelu — cijeli vaš život — — O, Nedda — siroče — — — Ne vidite li vi, da me ono vaše pismo nije moglo odbiti. — Čitao sam iz njega vašu bol

pri pomisli, da će sada i naše prijateljstvo prestati. O, ne će, Nedda — Ono će biti samo još jače, jače — — O, Nedda, čuj me! Shvaćam, da me ne možeš ljubiti onako, kako se to traži od žene — Što ti znaš u opće o tom — što znaš o ljubavi — — — Ti, s onim djetinjstvom, uz one ljude — — O, Nedda — — —!

Ne sjećam se, kako mi je bilo, dok je to govorio, samo znam, da smo poslije dugo još šetali pokraj crkve, da mi je mnogo govorio o ljudima, o prirodi, o svom dosta burnom životu u Beču, o svojim budućim snovima.

A ja sam se radovala, kako ću urediti svoju sobicu i moći, kad god ću htjeti, biti uz njega.

I tako je došlo, te sam ja već za mjesec dana postala Karlovom ženom.

*

IV.

Da li da spominjem prve dane, one za mene tako crne i tužne dane? Ne, ne, preći ću odmah na sreću. Što znade jedna djevojka o ljubavi, o životu; što znade u opće o sebi i svijetu? To je, kao ono vino, što ga spominje Puškin na jednome mjestu: Vlastelin neki, kad je bio jednom kod cara na objedu, dobio je bocu vina. On ju nije htjeo ispiti, nego ju je odnio kući; dao obliti bakrom i spremio u škrinju obloženu jastucima. U svečanim tek sgodama stavili bi tu bocu na stol i ponovili njenu historiju. Tako je prelazila od djeda na unuka i sve dalje. Svaki je držao, da je u njoj najfinije vino, a kad su ju konačno otvorili — bila je u njoj neka tekućina gora od sirčeta. Onim velikim čuvanjem, toplinom od perja, koje ju je trebalo zaštititi, tim se

baš ono dragocjeno vino pokvarilo i pretvorilo u sirče.

Tako i djevojka. Čuvaju ju, da ne dodje ni dašak zraka do nje, a onda, kad dodje doba, da ode ispod roditeljskoga krova, nitko ne zna, što se krije u toj zatvorenoj boci: dal' jako vino, koje će krijepiti, jačati ili — kiselo sirče — —

A ja sam bila sretna. O, tako sretna, da sam se bojala te sreće, drhtala sam nad njom, svaki čas u strahu, da bi mi je moglo nestati. Tko bi bio u meni ikada mogao prepoznati onu hladnu, ozbiljnu i mrku djevojku? Ja sama se nisam poznavala. Kako li sam se silno promijenila! Otkuda li je samo moglo doći u mene toliko ljubavi, a da se nisam slomila pod njom — — Oh, kako sam ljubila moga Karla! Tako sam ga ljubila, da me ta ljubav stala mučiti. Ja sam bila ljubomorna na moga mezimca psa, ako je Karlova ruka dra-

gajući prošla preko sjajne mu dlake; bila sam ljubomorna na njegove prijatelje — na lahorić, koji mu se poigravao kosom. O, kako sam ga ljubila. — Htjela sam da cijelo njegovo biće bude ispunjeno sa mnom, da mu prva misao, kad se prene i zadnja prije nego usne, budem ja. — Ja.

Sjećam se jednom — bilo je o Božiću. Mi smo od župnika dobili par golubova, pa dok se malo priviknu, metnuli smo ih na tavan. Nu prozor nije bio dobro zatvoren i oni izletješe. Pao je bio debeo snijeg, te nijesu znali kuda bi, nego su stajali u snijegu na krovu. Kad je unoćalo, uzeli smo ljestve da ih ulovimo. Uspjelo nam je uloviti tek goluba, dok je golubica opazila i poletjela više. Cijeli je drugi dan prostajala na krovu, a kad smo ju s večera htjeli uloviti, opet je pobjegla. Treću smo večer izašli mnogo kasnije, Ona je sirotica od zime i umora za-

spala i tu smo ju večer uhvatili. Kako smo se obojica radovali! A kad smo ju unijeli u sobu, uze ju Karlo medju dlanove i prineo k ustima, da ju ogrije. Pričinilo mi se, da ja u tom čašu za njega ni ne opstojim i u meni se pojavila tako ružna misao, da sam poslije, kad ju je on bio odnio u kuhinju, uzela svijeću i otišla onamo s namjerom, da ju udavim. Ja, koja nisam mogla gledati, kad se pile klalo, ja sam htjela ovim svojim rukama zadaviti nedužnu golubicu. —

Stajala je na stolu, a ja sam ju gledala onako smrzlu siroticu, sa onim lijepim, kao snijeg bijelim perjem i rumenim nožicama — i suze mi potekoše niz lica. Uzeh ju u ruke i stadoh cjelivati onuda, kuda je prvo pao Karlov dah. — Meka se ruka taknula moga vrata i par veselih, sretnih očiju zaroni u moje — — —

To su bile jedine tamne točke, na obzorju moje sjajne sreće —

U toj sam sreći zavoljela cijeli svijet i sve ono, što sam prije mrzila i prezirala. Dá, baš zato, jer sam prije sve mrzila, bila je sada moja ljubav dvostruko jaka.

Ja sam voljela one lastavice, što su me svakoga jutra pozdravljale cvrkutom, voljela sam moju Dragulju, koja me budila svojim mucanjem, voljela sam moga Torušku, koji se sa mnom pred večer igrao i ganjao po dvorištu. Ja sam se ko dijete radovala prvoj ljubici i prvom proljetnom danu i verala se po brežuljku izmed borovice, da me Karlo jedva stizavao. Ja sam voljela sunce i plavo nebo, jer mi se činilo, da je ono samo zato ovdje, da moja sreća bude što sjajnija, al bili su mi dragi i kišni dani, jer bi se onda stisla uz Karla, pa bi uz rominjanje kiše zajedno čitali, a ja bi si zamišljala, da sam u nekom

starom zapuštenom, sivom dvorcu na vrhu nekakove pećine — kuda smo se sakrili od svijeta, da možemo živjeti samo za našu sreću. Čula sam vjetar, kako cvili oko dimnjaka, kako se savija oko kućnoga ugla i preplića granjem stoljetnih dubova, a debele kapi kiše udaraju o prozore, kao noćne ptice, kad kuckaju kljunom, kuckaju i mole, da ih se pusti unutra — k svjetlu. Negdje sa dna hodnika odjekuje teški korak sijedoga jastelana — odjekuje tajinstveno i sablasno, kao da se duhovi izumrlih domara kupe na razgovor. —

Ja bi se onda još tijesnije stisla uz Karla i tiho privukla njegovu ruku na svoje usne. — On me je radi toga često korio. — Nu ja sam za čas opet zaboravila na taj ukor. Nisam mogla razumjeti, zašto bi to bio nekakav čin zahvalnosti. Ne, ja mu nikad nisam za to ljubila ruke, što bi mu se bila osjećala dužnom zahvalnosti. Ja sam voljela

i njegovo čelo i oči i vrat i sve, sve sam voljela, a njegova je ruka bila tako lijepa, da nisam mogla odoljeti, a da ju ne poljubim.

Meni je bila draga zima, kad je u našoj peći pucketalo drvo i širilo sobom toplinu. Seljačke tihe kolibice sa bijelim krovovima; drvlje, što je sagnulo granje, kao od teška tereta sniježnih pahuljica, koje bi se, kad bi pala na njih zraka zimskoga sunca, zasjale kao tisuću alemova, te se sve zajedno činilo, kao kakav bajan grad iz priče.

O, kako sam voljela cijeli svijet. — Ja bih bila sve obujmila jednim zagrljajem, pa privinula na to moje vrelo srce, što je bilo sada tako bogato, bogato srećom, da sam se bojala, da će se raspući.

U društvo nismo nikuda zalazili, niti smo u kući sazivali, a ako bi se kadgod koja od susjednih gospodja navra-

tila, bilo mi je ono vrijeme pravom mukom.

Ja koja sam uz Karla postala objesno, razmaženo, prokšeno dijete, morala sam sada biti ozbiljna domaćica, koja umije ljubezno zabaviti gosta. Bilo mi je, kao da sam sapeta u verige — a rumen mi podbijala lica od smetnje, ko djačetu, kad stoji pred strogim učiteljem. Kako mi je čudno bilo, gdje sam čula, da me nazivlje »gospodjom«, pa onda, kad me pitala za »gospodina supruga« — »je li mi dobar? i kako se osjećam u svom novom staležu —?« Ne, to nije bilo za podnijeti — — Ja sam poslije, kad sam ostala sama, suznih očiju otrčala u Karlovu sobu i stala ga zaklinjati, neka mi rekne, da on nije moj »suprug« i da sam ja »samo njegova Nedda«, a ne »gospodja i supruga«.

— Suprug! O, kako strašno . . . »Suprug« je i načelnik i bilježnik i pisar, i mesar i mnogi drugi — Reci,

reci, da si ti »moj Karlo«, a ne suprug — zaklinjala sam ga, dok me on pola ozbiljno, pola smijući se uvjeravao, da je on samo »moj Karlo« i da će to uvijek ostati — otiruć mi suze i tepajuć i draškajuć me ko dijete, dok se na koncu ne bi i ja nasmijala i opet zaboravila na tu časovitu bol.

V.

Tek nešto je manjkalo, a da naša sreća bude još potpunija. Nešto, čega ja sama nisam zamjećivala, jer je moja sreća za mene bila potpuna. Ali sam često na Karlovom čelu opazila oblačak tuge, što se miješao medju naše cjelove.

Karlo je čeznuo za djetetom.

Akoprem je ta čežnja tako naravna — ja je nisam osjećala. Mnogo sam puta o tom razmišljala. Kako me je prije ta misao plašila, postajala mi je s vre-

menom sve manje strašna, jer ja sam sada bila sretna, pa se nisam trebala bojati, da bi moje dijete bilo bijedno poput mene, koja nisam nikad osjetila roditeljske ljubavi. Da, nije mi više ta misao bila strašna, al ja nisam osjećala nikakove potrebe i čežnje za djetetom. Držala sam, da je dijete samo ondje potrebno i onda, kad spone, koje vežu muža i ženu, popuste. Onda treba da dodje nešto, što će ih opet pritegnuti pričvrstiti jače, da se sasvim ne razidju.

Kad ja ne bih imala moga Karla, a ostalo bi mi dijete od njega, onda bi ono bilo sva moja sreća i utjeha. — Al moje je srce bilo tako ispunjeno njim cijelim, da nije ostao ni trunak mjesta za koga drugoga.

Pa kad sam onda jednoga dana osjetila u sebi zametak novoga bića, kad sam gledala u Karlovo od radosti sjajuće lice, koji me je nosao po sobi,

cjelivao mi ko lud usta, kosu, vrat, oči — javilo se u meni neko ružno čuvstvo. Da, ja sam opazila, da ću sad Karlovu ljubav morati dijeliti još s drugim nekim stvorom. Da ću morati dijeliti ono, što je meni najmilije i što bi ja htjela imati samo za sebe cijelo.

O, zašto se nešto stavlja medju mene i njega, zašto mi otimlje ono, što je moj život, što mi je potrebno, kao zrak i hrana! O, ja ne ću — ja ne ću! — —

A Karlo je sjeo kraj mojih nogu, zagledao sretan u mene i stao se mi pričati, kako je on već odavna želio i čeznuo za tim, kako će od sada biti naš život puno ljepši, kad bude onakav mali stvorak disao uz nas. I, kako ćemo sada preseliti u grad — on je već odavna o tom mislio. Treba da dodjemo medju ljude, već smo i onako podivljali — ne znamo ni što se u svijetu zbiva — —

A ja sam ga slušala. Slušala sam mu zanos iz glasa, čitala sreću iz svake kretnje, ali ta sreća nije ga vodila k meni —, vidjela sam, kako mi se sve dalje odmiče, kano da iščezava u u neku maglu — —

O, što će meni grad i društvo — što će mi život i sve bez njega! — — — I nisam mogla suspreći suza, što mi poplaviše oči. A on me sav sretan privinu na svoje grudi, tepajući kao dijete:

— — — — plači, srce, plači — previše je sreće — previše najednom, mogla bi nas ugušiti — —

A ja sam još dugo jecala oslonjena na njegovu grud, ali ne od sreće, koja će doći, nego za srećom, koju sam vidila, gdje nestaje — —

Al od sada bilo mi se privikavati, da ja ne ću više biti sama u Karlovom srcu. Često, kad sam si zamislila dješešce sa onim rumenim maljušnim nožicama, spustila sam se na koljena i

zatisnula glavu u divan, kano da bi ga tako htjela moliti oproštenje za one časove, kad sam u njemu gledala nešto suvišna. Pa kad bi mi onda pred očima osvanula ona ružičasta ustanca, kako se nevino smješkaju, pružajuć s pram mene debele, mekane ručice, ja bih pritisnula svoje usne na to malo lice, na te drage oči — a sve me strah hvatao, da bih ga mogla zadaviti, usmrtiti mojim cjelovima prevrućim i preburnim za to pamučno tjelešce.

Stala su se u meni boriti dva čuvstva i ja još nisam znala, koje će nadvladati. Tek sve mi je bivalo jasnije, da se ja neću moći dijeliti i da sam sada došla do nekoga raskršća. Il ovamo il onamo — na obje strane ne mogu. Ili će nadjačati moja ljubav Karlu i ja ne ću moći voljeti moga djeteta — ili ću se sasvim predati materinskoj ljubavi.

Znala sam, da nijedno od toga nije ni dobro ni pravedno, ali ja se dijeliti

ne mogu. To sam osjećala svakim atomom moje bîti.

VI.

Dršćućim srcem — da li od radosti ili straha sama nisam znala — gledala sam, gdje se bliži odsudni čas. A onda — onda —

Ja sam porodila mrtvo čedo.

U najdubljem kutiću ganulo se nešto, kao krivnja — i misao; nisam li ja sama tomu što doprinjela, da je moje čedo bilo mrtvo, razdirala mi grudi. Kao slaba šibika svijala sam se oko Karla, a on me milovao i cjelivao i ja sam opet vjerovala, da će se vratiti oni dani, kad smo mi živjeli samo jedan u drugomu. Mislila sam, da se Karlova čežnja za djetetom izgubila.

O, kako sam se prerano radovala.

Jednoga smo dana tražili nešto u komorici, kuda su se stavljale nepotrebne

stvari. Bila su sada unutra i mala dječja kolica preobučena plavom svilom. Vidila sam, kako se Karlov pogled zaustavio na njima — al samo čas — i onda je svrnuo pogledom drugamo. Nešto me kao nožem ranilo u srce. Priskočila sam k njemu, savila mu ruke oko vrata i stala jecati. Htjela sam ga privezati uza se, htjela sam opet cijelo njegovo srce i već sam mislila, da mi je to uspjelo — a sad eto — otkrila sam, da on još uvijek tuguje.

Karlovo se lice opet razvedrilo, ali ja sam teško vjerovala tomu veselju. Činilo mi se, da on samo zato krije svoju tugu, da mene umiri — a ja sam osjećala, kao da se nekakva hladna struja stavlja medju nas, da nas sve više dijeli.

Naš njekada veseo dom postao je sada tihi miran, kao da u njemu leži bolesnik ili mrtvac. Kad sam prije prolazila dvorištem, nisam mogla proći, a da se ne bi poigrala s mojom Draguljom, uhvatila

ju za rogove, prodrmala, a ona bi onda mûčuć potrčala za mnom. — S drugog bi kraja doletio Toruška, zgrabio me za suknju, gledajuć uza to vragoljasto u kravicu, koja bi navalila na njega i oko mene se razvio čitav boj. Onamo u kutu sakupilo se jato kokoši, pa gledju u svog pašu, što se oholi svojom velikom, crvenom krestom i bijelom sjajnom haljom — Sve je bilo veselo. I ista trava, kao da je, ko milujuć se privila uz nogu i drveće kao da se smijalo i onaj stari orah kraj vratiju veselo je tresao grančicama — —

A sada? — Moja me Dragulja tužno pogledava i tek koji put zamûče, ko prekoravajući — Toruška se šulja za mnom podvinuta repa, a ustavim li se gdjegod složi mi se do nogu, spusti glavu i zagleda se kudgod u zemlju — ili upre svoje pametne oči u mene, kao da bi rado nešto da me pita. Kokoši se raštrkaše po bostanu, a oroz se

*

zaustavio na jednoj daski od plota, naduo prsi, kao da bi htjeo zakukurijekati — al šuti. Orahove se grane ne miču, kao da su se posušile, a i ista ograda, kao da me začudjeno gleda i pita: Tko si ti -- što hoćeš ovdje? — --

Ja sam često plakala, a da ni sama nisam znala uzroka mojim suzama, a Karlo, koji me je prije u takovim časovima privukao k sebi, tetošio i mazio se oko mene, dok se ja ne bi isplakala i opet razveselila — sada nije mogao gledati mojih suza. Odilazio bi od kuće i lutao poljem i šumom, a onda, kad bi mislio, da sam se ja već umirila, vratio bi se kući.

Mene je to boljelo i u to sam doba mnogo trpila. Moja je muka bila tim veća, što sam ju morala kriti pred Karlom. Oh, koliko sam puta čeznula za tim, da mi se je samo jednom isplakati na njegovim grudima -- Činilo

mi se, da bi se onda opet vratili oni sretni dani — — —

Al ono, što je prošlo i bilo tako lijepo, nije se moglo više vratiti. Što sam ja više čeznula za Karlom, to kao da se on sve jače od mene udaljivao. Nije, da bi njegova ljubav s pram mene bila ohladila. On me je ljubio još isto onako, ko za onih sretnih dana, samo što je ta njegova ljubav poprimila drugi oblik. Bila je to ljubav smirena čovjeka.

Kad bi Karlo opazio moju žalost, koju sam ja, koliko sam mogla pred njim krila, privuko bi me k sebi, ko nekad — al ne ko nekad! — uzeo me tješiti: Sve će se to doskora promijeniti — doći ćemo u grad, medju ljude — u društva. — Sve će biti ljepše — —

A ja sam s tugom gledala, kako on željno čeka, da se maknemo odavle.

Karlo je opet obnovio pismenc sveze sa starim svojim znancima, koje je u

ovo par godina bio sasvim zanemario. A s vremenom došlo je i do toga, da je za njega dan trajao samo ono vrijeme, dok se je moglo nadati pošti. Ostalu bi dobu proležao, prospavao, samo da brzo prodje.

O, kako sam mrzila te njegove prijatelje, kojih još nisam poznavala, kako sam mrzila taj grad, u kojem ćemo živjeti. — Što će meni sve to, kad mi otimlje Karla. Za mene grad nema nikakva čara, niti me privlače zabave i društva.

Nu, što da pripovijedam. Karlo se stao tako mijenjati, da sam i ja morala uvidjeti, da se više ne može izdržati na selu. Ono, što je prošlo više se vratiti ne da, a život mora da se miče dalje.

VII.

I došao je dan, kad je trebalo reći zbogom i plavim onim gorama i tihom

našem stanu i mojoj dobroj Dragulji, ljubimcu psu i svemu, — svemu što je bilo .nijemim svjedokom moje velike sreće

Stajala sam uz ulična vrata, u kaputu i šeširu i čekala, dok kočijaš priredi kola i izveze iz dvorišta. Kakovo me čuvstvo onda zaokupljalo, ne bih znala imenom okrstiti. Nije bila ni tuga ni bol za prošlošću, niti je bila nada u budućnost; u što nova nepoznata, lijepa.

Gledala sam goru, kako se stala zeleniti na novo proljeće, gledala sam naše sada pusto dvorište, pokrito novom svjetlo zelenom travom. Nitko ne će po njoj sada gaziti — rasti će slobodno i sakriti tragove mojih stopa —, dunuti će proljetni vjetrić i raznijeti moje vesele usklike; medju pustim onim stijenama našega stana umrti će topli naši cjelovi.

— Ništa, ništa više ne će ovdje spominjati na mene — —

Zar je moguće, da cio jedan život tako sjajan i velik iščezne bez traga — —? Zbogom prijatelju moj, moje vjerno pseto. — Gledaš me tvojim pametnim očima — u kojima vidim samu tugu. — Zar da se u tim tvojim očima zadrži uspomena na mene. — Zar ipak negdje, negdje da još živi, kad mene više ovdje ne bude — —

Jadno moje pseto! Seljačko, veliko pseto neugladjeno i prirodno, ti ne spadaš u grad — kamo ja idem. U grad — u život! U onu veliku rijeku života, što ne pitajući kupi sve, što joj dodje u blizinu i vuče, vuče bez odmora, bez volje — —

Ajde, da još jednom protrčim tim našim velikim dvorištem, da se nasmijem u tom svježem, slobodnom zraku naših gora — ko nekad, ko nekad — —

Koraknula sam, htjela sam potrčati, htjela sam se nasmijati, al nešto me sapelo u grlu.

— — — — — — — — — — —

Polako se spuštala kola niz brijeg po neravnoj cesti, polako se izgubila vrata našega stana, uz koja se tijesno prislonio Toruška, spustiv tužno glavu. Nestalo je i prozora i krova, izgubio se već i toranj seoske crkve i zadnji obronak naše gore. Pred nama se pružila duga, bijela cesta u nedogled, a konji osjetiv se na sigurnom, jurili naprijed. —

500:30 = 16.50.

20 78.

2 24[illegible]

25 250

850 493

1650

